

2015 yılı içinde yitirdiğimiz, İnternet'te haklar ve özgürlüklerin savunucusu değerli üyemiz Özgür Uçkan'ın anısına saygılarımızla ithaf ediyoruz...

Türkiye'de İnternet'in Durumu 2015 Raporu

Alternatif Bilişim Derneği olarak her yıl düzenli olarak hazırlamaya çalıştığımız Türkiye'de İnternet'in Durumu 2015 Raporu'nu, yedi alt başlık altında hazırladık. 2015 yılında genel olarak yeni medya ortamlarında ifade özgürlüğünün gerek teknik olarak engellendiğini gerekse devletin ideolojik aygıtı olarak hukuk mekanizmalarının kullanılarak daraltıldığını söyleyebiliriz. Raporda düzenli olarak yer verdiğimiz konulara yeni alt konular ekledik: medya aktivizmi, trollük ve siber zorbalık, Türkiye'de özgür yazılım ve çevrimiçi sanat...

Raporda yer alan konu başlıkları sırasıyla şunlardır:

*MEDYA AKTİVİZMİ, YURTTAŞ GAZETECİLİĞİ, ALTERNATİF VE BAĞIMSIZ MEDYA
İNTERNET ORTAMINDA DİJİTAL GÖZETİM
İNTERNET ORTAMINDA NEFRET SÖYLEMİ VE AYRIMCI DİL
TROLLÜK VE SİBER ZORBALIK
TÜRKİYE'DE ÖZGÜR YAZILIM
TÜRKİYE'DE ÇEVİRİMİÇİ SANAT PRATİKLERİ
MEDYA OKURYAZARLIĞI VE YENİ MEDYA OKURYAZARLIĞI*

Bu başlıkların hazırlanmasında emeği geçen üyelerimiz ise isim sırasıyla, Aslı Telli Aydemir, Fulya Çalışkan, Gülüm Şener, Melih Kırılıdoğ, Mutlu Binark, Sinan Aşçı ve Zeynep Özarlan'a gönüllü emek güçleri, Rapordaki bilimsel katkıları için teşekkür etmeyi borç biliyoruz. Rapor, Derneğimizin her zamanki gibi kolektif üretim ve işbirliği mantığı ile hazırlanmıştır.

2016 yılının geleneksel medya ve yeni medya ortamlarında bilgiye erişim ve ifade özgürlüğünün korunduğu, beslendiği; nefret söyleminin ve ayrımcılık dilinin barış diline evrildiği; haklarımızın, müştereklerimizin ve kolektif üretimlerimizin çoğaldığı bir yıl olmasını temenni ediyoruz.

Alternatif Bilişim Derneği adına

12 Ocak 2016

1. MEDYA AKTİVİZMİ, YURTTAŞ GAZETECİLİĞİ, ALTERNATİF VE BAĞIMSIZ MEDYA

Ülkemizde bilgiye erişim hakkımız gittikçe daha çok engellenmektedir. Gezi Direnişi'nde sosyal medyanın aktivist kullanımı öne çıktı: Türkiye'de yurttaş gazeteciliği, medya aktivizmi, bağımsız ve alternatif medya imkanları çeşitlendi; kimi alternatif haber ağları zaman içerisinde sönmülense de kimisi de örgütlenerek ve dayanışma içerisinde süreklilik kazandı. Ancak Gezi sürecini takip eden iki yılda, hükümetin artan otoriter yönetim uygulamalarından, özellikle sansürün inşasından anaakım medya ve gazeteciler, İnternet ve kullanıcılar, hatta egemen ideoloji dışındaki tüm 'farklı' fikirler ile bağımsız haber ağları nasibini aldı, almaya da devam ediyor. İfade özgürlüğünün can çekiştiği bu ortamda anaakım medyanın haber verme işlevini yerine getirmemesi/getirememesi, ülkemizde alternatif haber mecralarına ve habere erişim hakkına olan ihtiyacı her geçen gün arttırmaktadır.

Eğitimle örgütlenme

2015'te bağımsız haber ağlarına ilişkin ilk tespit¹, gönüllü/aktivist/yurttaş gazetecisi sayısının artmasıdır. Bu sayının artışında en önemli etmenlerden biri yeni medyanın özellikle mobil iletişim araçlarının yaygınlaşması ve 'herkesin potansiyel olarak gazeteci olabilmesi' ise bir diğeri bu haber ağlarının bu konuda eğitimler düzenliyor olmalarıdır. Bağımsız haber ağlarının, sivil inisiyatiflerin ve sosyal hareketlerin son yıllarda haber etrafında örgütlendiğini, yurttaş gazeteciliği, hak haberciliği, haber doğrulama, açık veri ve veri gazeteciliği, barış gazeteciliği gibi alanlarda eğitimler, atölyeler düzenlediklerini gözlemliyoruz. Örneğin, Dokuz8, 2015 yılında düzenli eğitimler verdi: İstanbul, İzmir, Ankara ve Diyarbakır'da ikişer bölge eğitimi düzenledi ve bunlara 150'nin üzerinde kişi katıldı. Dokuz8'den Gökhan Biçici, eğitime neden ihtiyaç duyduklarını şu şekilde açıklıyor: "*Dokuz8 Haber'in kuruluşu için koyduğumuz hedeflere ulaşmamız için öngörülen süre, Gezi direnişinin enerjisinin geri çekilmesine bağlı olarak uzadıkça, bu uzamanın giderek bir daralmaya ve sönmülene yola açmaması için aynı zamanda bir tür örgütlenme kampanyası da olan 'bölge eğitimleri'ne yöneldik*"². Sendika.org ise üç ayda bir gönüllü ve aktivistleriyle toplantılar yaparak etkinliklerini ve yeni gelişmeleri değerlendiriyor, böylece bu toplantılar yeni katılan gönüllü ve aktivistler için bir çeşit eğitim işlevi görüyor. Yurttaş gazeteciliği ağı 140Journos, 2015'te Tunceli, Eskişehir ve Mardin'de eğitim düzenledi. Jiyan.org belirli mekanlarda ya da zamanlarda eğitim düzenlemese de yeni gazetecilik imkanlarına ilişkin ürettiği makaleleri ve Jiyan'ın genel üretim pratiklerine ilişkin dokümanları yeni katılanlarla paylaşarak bilgi

¹ Bu raporu hazırlarken kısa bir anket formuyla yurttaş gazeteciliği, alternatif/bağımsız medya, medya aktivizmi alanlarında faaliyet gösteren haber ağlarına 2015 yılında örgütlenme, etkinlik, sansür ve yeni medya kullanımına ilişkin sorular yönelterek, veri topladık. 27 Kasım-9 Aralık 2015 tarihlerinde Bianet, 140Journos, Dokuz8, Jiyan.org, Kamera Sokak, KOS Medya, Senika.org, Dağ Medya, ZETE, Yeşil Gazete ankete yanıt veren kuruluşlar olmuştur.

² <http://zete.com/makaleler/gezi-surecinde-ve-geziden-sonra-medya-alternatif-medya-yurttas-haberciligi-tartismasi-yeni-donem-ve-dokuz8haber-deneyimi/> Erişim: 11.12.2015.

aktarımı yapmaktadır. KameraSokak düzenli olmasa da fotoğraf ve video aktivizmi, basın özgürlüğü ve haklarımız, sosyal medya kullanımı ve güvenlik gibi bir dizi konuda ücretsiz atölyeler düzenlemektedir. Dağ Medya, veri gazeteciliğini yaygınlaştırma misyonuyla çeşitli illerde kendi kaynaklarıyla bütçeli/bütçesiz eğitimler vermektedir. Bağımsız Haber Ağı Bianet, 25-31 Temmuz 2015 tarihlerinde OHO (Okuldan Haber Odası) eğitiminin dokuzuncusunu düzenleyerek iletişim fakültesi öğrencilerine yönelik olarak gazetecilik eğitimi verdi. Bianet her yıl bir haftalık hızlandırılmış, yoğun bir program olan OHO'yu uygulayarak fakülteden mezun olan öğrencileri hak ve barış gazeteciliği ilkeleriyle tanıştırmayı amaçlıyor. Bunun yanı sıra 2015'te barış gazeteciliği üzerine konferans ve toplantılar düzenledi³. Aktivist Mehmet Atakan Foça, çeşitli etkinliklerle haber doğrulama atölyeleri düzenleyerek İnternet'te dezenformasyonla mücadele etme yöntemlerini ve tekniklerini anlatıyor. European Journalism Center'ın hazırladığı "Doğrulama El Kitabı", Mehmet Atakan Foça'nın Türkçe Yayın Editörlüğü'nde Gürkan Özturan, Gülşah Deniz, Emre Sorkun, Onurcan Önal, Berk Göbekcioğlu, Volkan Hatem, Şafak Erol, Atakan Tatar, Şevket Uyanık'ın çevirisiyle Türkçe'ye kazandırıldı⁴. Alternatif Bilişim Derneği'de Şubat 2015 de gerçekleşen II.Ulusal Yeni Medya Çalışmaları Kongresi kapsamında⁵ Dağ Medya ile ortak Veri Haberciliği Atölyesi ve Mehmet Atakan Foça ile beraber Haberde Doğrulama Atölyesi düzenledi. Ayrıca Dokuz8'in farklı illerdeki eğitim etkinliklerine destek verdi. 7 Haziran'da ve 1 Kasım'da Dokuz8 Haber Ajansı Bilgi Üniversitesi'nde Seçim İzleme Merkezi kurdu. 10 Ekim'de İstanbul'da 4. Alternatif Medya Şenliği, Ankara Katliamı'nın gölgesinde gerçekleşti. Ana teması barış haberciliği olan etkinlikte alternatif ve bağımsız medya temsilcileri bir araya geldiler. Tüm bu eğitimler ve atölyeler, yeni aktivistler/yurttaş gazetecileri/gönüllülerin tanışmasında, yetiştirilmesinde, bilgi ve deneyim aktarımında önemli rol oynamaktadır.

Yeni haber araçları

2015 için ikinci tespitimiz, yeni dijital uygulamaların, özellikle Periscope⁶'un bağımsız haber ağları tarafından da kullanılmaya başlanmasıdır. Gazeteci Ruşen Çakır'ın önce Periscope'la bağımsız yayıncılık yapıp ardından Mediascope TV'yi kurmasıyla yeni sosyal medya uygulamalarının alternatif sesleri duyurmak konusundaki olanaklarına bir örnek teşkil etmektedir. Türkiye'deki sosyal medya kullanımına paralel olarak yurttaş medyası ve bağımsız/alternatif medya haberlerini yaymak için ağırlıklı olarak web sitesi, Facebook ve Twitter'ı, Telegram ve Whatsapp'ı haber odası olarak kullanarak kolektif üretim yapmaktalar. 13 Eylül'de 140Journos Whatsapp, 29 Eylül'de Jiyen.org Telegram haberciliğine başladı. Dokuz8 TV Hİ Media Freedom Lab ile birlikte News Kit isimli yeni bir haber teknolojisi geliştirmektedir. Instagram, Youtube, Vimeo, Soundcloud, Snapchat, sanal sözlükler alternatif habercilerin kullandığı diğer sosyal medya ortamlarıdır.

Baskı ve sansür

³ <http://bianet.org/bianet/medya/169528-dr-aslam-baris-gazeteciligi-gazetecilere-anlatilmali>, <http://bianet.org/bianet/medya/169452-dr-aslam-gazetecisiligini-5n1k-sina-cozum-un-c-si-eklenmeli>, Erişim: 11.12.2015.

⁴ http://verificationhandbook.com/book_tr/, Erişim: 13.12.2015.

⁵ <https://yenimedya.wordpress.com/?s=II+Ulusal+Yeni+Medya+%C3%87a1%C4%B1%C5%9Fmalar%C4%B1> Erişim: 3.01.2016

⁶ <http://www.hurriyet.com.tr/gezi-den-milyonluk-fikir-cikti-28578596>, Erişim: 13.12.2015.

Türkiye’de siyasi iktidarın profesyonel gazetecilere yönelik baskı yöntemlerinin (ekonomik, hukuki, fiziki, ruhsal vb.) 2015 yılında yurttaş gazetecilere, alternatif veya bağımsız medya çalışanlarına da yöneldiğini görüyoruz: itibarsızlaştırma, tehdit, gözaltı, yargılama, erişim engeli, trolleme, hackleme, dijital linç vb. çevrimiçi ve çevrimdışı tekniklerle alternatif fikirler dört bir yandan kuşatılmaktadır. Bu duruma karşı saldırı altındaki haber ağları çeşitli ‘hayatta kalma’ stratejileri geliştirmekteler.

2014’te alınan “mahkeme kararıyla İnternet sitelerine erişimi engelleme” kararı 2015’te de etkilerini sürdürdü. Nisan ayında İstanbul’da Çağlayan Adalet Sarayı’nda öldürülen Cumhuriyet Savcısı Mehmet Selim Kiraz’a ilişkin görüntüleri içeren ve aralarında Youtube, Twitter ve Facebook’un da bulunduğu 166 İnternet sitesine erişim yasağı getirildi⁷. Temmuz ayında özellikle barış sürecinin sonlandırılması ve askeri operasyonların başlamasıyla birlikte sosyal medya, alternatif medya ve yurttaş gazeteciliği ağlarına yönelik eşzamanlı operasyonlar yapıldı. 24 Temmuz’da ANF, DİHA, ANHA, Özgür Gündem Gazetesi, Yüksekova Haber, Sendika.org, RojNews, Rudaw, BasNews’ün da aralarında bulunduğu 96 site TİB tarafından erişime kapatıldı. 26 Temmuz’da Etkin Haber Ajansı (ETHA), 10 Ağustos’ta Dağ Medya ve Besta Nuçe, ANF ve DİHA’nın yeni siteleri erişime engellendi⁸. 17 Ağustos’ta Prof. Dr. Yaman Akdeniz ve Yrd. Doç. Dr. Kerem Altıparmak, erişime engellenen 309 İnternet sitesi için Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuruda bulundular.⁹ 29 Eylül’e DİHA’nın sitesi son bir ayda 21 kez TİB tarafından kapatılmış durumdaydı¹⁰. 17 Aralık itibariyle DİHA, 26. kez sansüre uğradı. Ekim ayının sonuna doğru Jiyan.org’a, Kasım başında ise Nokta Dergisi’nin toplatılması haberini verdikten sonra Zete’ye de erişim engellendi.

TİB’in uyguladığı bir diğer sansür stratejisi ise “İnterneti yavaşlatma”, throtrolling denen (musluğun kısılması) uygulamasıdır.¹¹ Özellikle Suroç ve Ankara katliamlarından sonra, sosyal medya ortamlarına kullanıcıların çeşitli görselleri yüklemelerini engellemek amacıyla İnternet bağlantısında yavaşlatma, bandın genişliğinin daraltılması uygulamasına geçildi.

Baskıcı süreç öte yandan İnternet’te sansürle mücadele taktiklerini de beslemektedir. Baskı ortamında haber ağları, sansürü aşmak için birbirinden farklı ve yaratıcı taktikler geliştirdiler. Erişime engellenen haber siteleri yeni alan adları alarak, hesaplar açarak İnternet’te ve sosyal medyada ‘diriliyorlar’. Bu süreçte DİHA 22. İnternet sitesini, Sendika.org da yedincisini açtı. Kullanıcılarına VPN kullanma çağrısı yaparak sansürü aşmaya çalışıyorlar. Sansür karşısında yaratıcı teknikler geliştiren Jiyan.org’un durumunu Sarphan Uzunoğlu şöyle anlatıyor: “Bizim açımızdan sansür yaratıcı stratejilerin hayata geçirilmesine olanak tanıdı. Youtube kanalımızda editörler yazılarını okudular; bir Medium ve Tumblr hesabı üstünden eş zamanlı yayın yapıyoruz. Hatta geçtiğimiz günlerde Efe Kerem Sözeri “Jiyan'a

⁷ <http://platform24.org/medya-izleme/832/-kokunu-kaziyorlar>, Erişim: 11.12.2015.

⁸ <http://m.t24.com.tr/haber/medyada-40-gunun-bilancosu-iste-sansur-isten-cikarma-erisim-engeli-baskin-ve-tutuklama-listesi,308237> Erişim: 11.12.2015.

⁹ <http://privacy.cyber-rights.org.tr/> Erişim: 11.12.2015.

¹⁰ <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/12935/basinin-eylul-ayi-bilancosu-gozalti-dayak-sansur>, Erişim: 11.12.2015.

¹¹ http://www.yerelgundem.com/haberler/685618/muhafif_medyaya_sansur_iste_boyle_uygulaniyor.html Erişim: 3.3.2016

ulaşmanın 22 yolu” başlıklı bir yazı yazdı.” Jiyan.org aynı zamanda Indiegogo’da bir destek kampanyası düzenledi. Kurulduğundan bu yana sürekli siber saldırıya uğrayan Ötekilerin Postası’nın Facebook hesabı, ‘çöplük’ü devreye sokarak okurlarının desteğine başvuruyor. 9 Ağustos-9 Ekim arasında erişime engellenen Dağ Medya, avukat tutup hukuki süreci izleyerek sansürün kaldırılmasını sağladı. 13 Ekim’de Hafıza Kolektifi, Ak Troller haritası yayımlayarak trol hesaplara dikkat çekti. 14 Ekim’de Çağdaş Hukukçular Derneği, sosyal medyadaki nefret söylemi, ırkçı şiddete davet eden mesajların ekran görüntüleri ve bağlantılarıyla bildirilmesi halinde savcılığa suç duyurusunda bulunacaklarını ilan etti.

Tehditler ve cezai kovuşturma

TİB’in İnternet’e erişim yasağının yanı sıra bağımsız haber ağları çalışanlarının/gönüllülerinin mücadele ettiği bir diğer sorun devletin uyguladığı fiziksel şiddet olagelmıştır. Yıl boyunca farklı haber ağlarından muhabirler gözaltına alındı, kaçırıldı, tehdit edildi, tutuklandı. Cumhurbaşkanı’na hakaret suçundan yargılanan Ötekilerin Postası’nın editörlerinden biri 4 Şubat’ta beraat ederken 25 Kasım’da bir diğer editörü tutuklanarak hapsedildi. Temmuz ayında Evrensel muhabiri Kadir Örnek kafasına çuval geçirilerek kaçırıldı ve tehdit edildi.¹² 26 Temmuz’da Suruç Katliamı’nı protesto etmek için düzenlenen barış eyleminde Seyr-i Sokak ekibinden belgeselci ve video-aktivist Sibel Tekin ile Kamera Sokak’tan Yurdum Serüven Dönder gözaltına alındılar. İzmir’de ise yıl içinde Kamera Sokak’tan iki video aktivist gözaltına alındı. 6 Eylül’de Seyr-i Sokak’tan Gözde Çağrı, Barış Mitingi’nden evine yürürken bir grup polis tarafından alıkonuldu¹³. Dokuz8’den en son G20 zirvesini takip eden iki gönüllü muhabir Antalya’da, yıl boyunca toplam 9 gönüllü muhabir gözaltına alındı. Ankara’da Sendika.org muhabiri Bora Balcı kaçırıldı, tehdit edildi ve 'bu işleri bırakması' söylendi¹⁴, 6 Kasım YÖK’ün kuruluş gününde gerçekleştirilen protestolarda ETHA muhabiri Rosida Koyuncu gözaltına alındı, Bianet muhabiri Beyza Kural’a ters kelepçe takıldı, muhabir gazetecilerin müdahalesiyle serbest bırakıldı. 28 Eylül’de Diyarbakır’da polis; DİHA, Azadiya Welat, Aram Yayınları ve Kürdi-Der bürolarına baskın düzenledi ve 32’si basın çalışanı 60’a yakın kişiyi gözaltına aldı. 23 Ekim’de İstanbul’da ev baskınları yapan polis, Jiyan.org yazarlarından Hayri Tunç’u gözaltına aldı. 12 Kasım’da Seyr-i Sokak’tan Sibel Tekin yeniden gözaltına alındı.¹⁵ 16 Aralık’ta JINHA Muhabiri Beritan Canözer, Diyarbakır’da gözaltına alındı ve tutuklandı¹⁶.

Türkiye’de siyasi iktidarın sosyal hareketlere ve muhalif gruplara yönelik giderek artan baskısının İnternet’e ve bağımsız haber ağlarına da yansıdığını, askeri operasyonlar ile polis baskınlarıyla eşzamanlı olarak siber saldırılar ve erişim engellemelerinin gerçekleştirildiğini ve geçmiş yıllara oranla bu baskının süreklilik ve bir sistematik kazandığını söylemek mümkün. Bu nedenle sosyal hareketlerin, yurttaş gazetecilerinin, bağımsız ve alternatif medya muhabirlerinin, medya aktivistlerinin

¹² <http://www.evrensel.net/haber/260963/sendika-org-muhabiri-kacirilip-silahla-tehdit-edildi> Erişim: 11.12.2015.

¹³ <https://twitter.com/seyrisokak/status/640654311899459584> Erişim: 11.12.2015.

¹⁴ <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/12935/basinin-eylul-ayi-bilancosu-gozalti-dayak-sansur>, Erişim: 11.12.2015.

¹⁵ <https://twitter.com/seyrisokak/status/664810580721672192>, Erişim : 11.12.2015.

¹⁶ <https://twitter.com/OzgurrGundem> Erişim: 16.12.2015 .

2016 yılında daha fazla dayanışmaya ve güçlendirmeye ihtiyaçları var.¹⁷ Alternatif Bilişim Derneği'nin bu bağlamda sivil toplum kuruluşlarına ve alternatif medya çalışanlarına Julian Assange'ın "Bilgiyi şifrelemek, şifresini çözmekten daha kolaydır" sözüne koşut, verdiği Şifreleme eğitimleri¹⁸, oldukça anlamlı ve gereklidir.

2. İNTERNET ORTAMINDA DİJİTAL GÖZETİM

İnternet'in toplumsal hareketleri ortaya çıkarma, destekleme ve hızlandırmadaki olağanüstü rolü kaçınılmaz olarak devletlerin de bu alanda giderek daha yoğun faaliyet göstermelerine yol açmıştır. Birçok devlet teknik ve organizasyonel kapasitelerinin imkan verdiği ölçüde kendi halklarının İnternet ortamındaki hareketlerini izlemeye başladı. ABD ve İngiltere gibi ülkeler bu konudaki avantajlarının verdiği imkanla kendi kanunlarını çiğneyip kendi halklarını İnternet ortamında izlemenin yanısıra, tüm insanlığın yüzde kırkını oluşturan üç milyar İnternet kullanıcılarını da izlemeye başladılar. Eski CIA ve NSA çalışanı Edward Snowden ifşaatlarıyla¹⁹ bu izleme sürecinin tahmin edilenden çok daha ileri olduğunu, daha önceleri komplo teorisi olarak nitelendirilen birçok olaydan çok daha vahimlerinin bu ülkeler tarafından ölçüsüzce yapıldığını ortaya çıkardı. Snowden Microsoft ve Google gibi ABD kökenli bilişim tekellerinin ABD casusluk teşkilatlarıyla içiçe olup tam bir işbirliği haline hareket ettiklerini ortaya serdi. Bu bilgilerle son on yılda milyarlarca insanın gözetlenip kişisel bilgilerinin sonsuza kadar bilgisayarlarda saklandığı yeni bir casusluk türünün ortaya çıktığı anlaşıldı. Bu ölçsüzlük Microsoft firmasının 2015 Haziranında yeni piyasaya çıkardığı Windows 10 işletim sisteminin özellikleriyle inanılmaz bir seviyeye çıktı: Kullanıcının yazdığı tüm içeriği "keylogger" fonksiyonuyla Microsoft bilgisayarlarına taşımak, ortamdaki sesleri almak ve e-postaları kopyalamak. Türkiye'deki İnternet kullanıcıları tüm dünya ile birlikte bu gözetim faaliyetine maruz kalmaktadır. George Orwell bile 1984 romanındaki "Gerçek Bakanlığının" bu kadar ileri gidebileceğini düşünmemiştir. Bu konuda bir "öğrenilmiş çaresizliğin" hüküm sürdüğü söylenebilir. "Benim saklayacak bir şeyim yok" ve "ABD casusluk teşkilatı neden beni izlesin" gibi argümanlar doğru değildir, zira insanların maruz kaldığı gözetim evlerinin oturma odasına sürekli olarak kamera ve mikrofon koymakla eşdeğerdir. Bu gözetim sayesinde ki sadece bireyler için değil, kalıtsal hastalıklar gibi özellikler ile onların gelecek nesilleri hakkında ilgisiz kişiler ve kurumlar fikir sahibi olabilir.

"Beş göz" denilen ABD ve müttefiklerinin (İngiltere, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda) İnternet üzerindeki faaliyetleri asıl olarak gözetimle sınırlıdır. Diğer bir deyişle bu devletler genellikle kendi ülke sınırları içinde sansür uygulamazlar (İngiltere'deki pornografi engellemesi ve çocuk pornosu gibi kategorik suçlarda engelleme haricinde). İnternet sansürü asıl olarak bu "demokratik" devletler dışındakiler tarafından gerçekleştirilmektedir, diyebiliriz.

İnternet ortamında sansür ve gözetim arasındaki fark nedir?

¹⁷ Efe Kerem Sözeri'nin İnternet'te sansürü aşmak için önerileri bu bağlamda oldukça yol göstericidir: <https://jiyan.us/2015/12/26/tekil11-devlet-sansurune-alternatif-cozumler/> Erişim: 11.01.2016

¹⁸ <https://kemgozleresis.org.tr/tr/> Erişim: 3.01.2016.

¹⁹

Bu konuda bakınız: <http://america.aljazeera.com/articles/multimedia/timeline-edward-snowden-revelations.html> Erişim: 11.01.2016.

Genellikle aynı kapsamda değerlendirilmelerine rağmen İnternet ortamında gözetim ve sansür çok farklı edimlerdir. Her şeyden önce sansür sonuçları itibarıyla maruz bırakıldığı kişiler ve gruplar için etkisi somut olan bir eylemdir: Belli bir hedefe erişimi engeller. Eğer bu hedefe (somut olarak bir web sitesine) mutlaka erişim isteniyorsa kişi VPN gibi teknik imkanlar vasıtasıyla bu erişimi mümkün kılmaya çalışır. İnternet ortamında gözetim ise gözetlenenin somut olarak hissedemeyeceği bir eylemdir. Gözetimin somut sonuçları olabilir ama bu sonuçlar ancak belli bir süre sonra ortaya çıkar. Gözetime maruz kaldığını düşünen kişi ve gruplar için sadece bundan şüphelenmekten öte herhangi bir bilgi söz konusu değildir. Bu da İnternet ortamında kullanıcıların kendi kendilerini sansürlemelerine, diğer bir deyişle otosansüre yol açar. İkinci olarak, İnternet ortamında sansürü gerçekleştirmek gözetimi gerçekleştirmekten görece olarak daha kolaydır. Sansür tanım gereği bireysel değil, toplu hedefi olan bir eylemdir. Diğer bir deyişle sansür bir ülke içinde belli kişilere değil, vatandaşların tamamına karşı uygulanır (aile ve çocuk filtresi gibi uygulamalar konu dışıdır). Günümüzde sansür için geliştirilmiş çeşitli yazılım ve donanım araçları ile birlikte yerleşmiş pratikler vardır. Bunların herhangi biri veya bir kombinasyonu kullanılarak belli alanlara erişim engellenebilir. Her ne kadar Tor²⁰ gibi gelişmiş yazılım araçları ile sansürü delmek mümkünse de bu araçları engellemek de mümkündür (bu durumda da teknik yeterliliği olan kullanıcılar araçları engellenemez hale getirebilirler). Hedefi tüm vatandaşlar olan sansüre karşı gözetimin hedefi bireyler veya topluca tüm vatandaşlar olabilir. Belli bireyleri İnternet üzerinde gözetlemek için genellikle bu iş için geliştirilmiş RCS (Hacking Team) ve FinSpy (Gamma) gibi özel yazılımlar kullanılır. Çoğu ülkede uygulanan ve İnternet Servis Sağlayıcılarının (ISS) kullanıcı loglarını tutarak istendiğinde devlete teslim etme uygulaması da toplu gözetime bir örnek olarak düşünülebilir. Ancak tüm bu işler için gözetleyenlerin organizasyonel ve teknik yönden belli bir eşğin üzerinde olması gerekir.

Türkiye’de İnternet Ortamında Dijital Gözetim Olgusu

Bilindiği üzere, Türkiye’de önceleri çok sayıda devlet kurumun yaptığı elektronik gözetim işlevi BTK bünyesinde 2005 yılında kurulan Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı’na geçmiştir. TİB’in uzun bir dönem imkanlar ölçüsünde hem İnternet hem de hatlı telefon ve GSM hatlarını “gerektiğinde kullanmak üzere” kaydettiği mahkeme kayıtlarında ortaya çıkmıştır. TİB, AKP hükümetinin ‘Paralel Yapı’ adı verilen devlet içindeki örgütlenmeye karşı yürüttüğü operasyon kapsamında 2015 yılında yeniden yapılandırılmıştır. Özellikle TİB’de çalışan kadrolar bu operasyon kapsamında tasfiye edilmiştir. Gözetim amacıyla kullanılan yazılım ve donanım sistemlerini parayla temin etmek kolay olmasına rağmen bunları verimli olarak çalıştırmak ancak yetkin ve iyi eğitilmiş kadrolarla gerçekleştirilebilir. Bundan öte, sistemlerin ürettiği muazzam ölçülerdeki veriyi de analiz edebilme ve gerektiğinde veriye dayalı müdahale etme yeteneğine sahip bir organizasyonun mevcudiyeti de önemlidir.

Hedefli gözetim yazılımlarının kullanılması

20

<https://www.torproject.org/> Erişim 3.01.2016.

İnternet üzerinde hedefli gözetim yapma yeteneğine sahip birçok ticari yazılım bulunmaktadır. Bu yazılımlar hedef kişinin klavyeden girdiği tüm içeriği (ve dolayısıyla parolaları) kopyalayan keylogger fonksiyonu ile gerektiğinde mikrofon ve kamerayı açıp kullanıcının haberi olmadan ses ve görüntüleri alma yeteneğine sahiptir. Disk üzerindeki dosyalarla birlikte e-posta mesajlarını da kopyalayabilirler. Bazı yazılımlar şifrelemeyi kırarak veya bypass ederek WiFi parolalarını ve Skype konuşmalarını ele geçirebilirler. Bazıları da bilgisayarların BIOS sistemlerine zararlı yazılımlar yerleştirebilirler. Türkiye'de bu yazılımların çoğunun kullanıldığına dair birçok belge bulunmaktadır.

Bu tür yazılımları üreten firmaların en büyüklerinden biri İtalyan kökenli Hacking Team'dir. Bu firmanın ürettiği Remote Control System (RCS) isimli yazılım yukarıda anlatılan tüm yeteneklere sahiptir. Bu firmanın bilgisayarlarına 2015 yılında İnternet korsanlarınca yapılan saldırıdan sonra ele geçirilen 400 GB büyüklüğünde veri İnternet'te yayınlanmıştır. Sızdırılan veriler arasında Türk Emniyet Teşkilatına kesilen faturalar da bulunmaktadır.

Kanada'daki Toronto Üniversitesine bağlı Citizen Lab hedefli gözetim yazılımları konusunda uzman bir kuruluştur. Citizen Lab yayınladığı raporlarda bu yazılımların teknik özellikleriyle birlikte kullandıkları ülkeleri açıklar. Bu raporlarda Türkiye'nin adı FinFisher (FinSpy) kullanıcısı olarak geçmektedir. Bu yazılım İngiliz-Alman kökenli Gamma şirketine ait olup "pazarda" Hacking Team'e rakiptir. Sınır Tanımayan Gazeteciler örgütünün 2013'de "İnternet'in beş düşmanından biri" ilan ettiği Blue Coat ABD kökenli bir şirket olup, diğer hedefli gözetim yazılımı üreten şirketler gibi otoriter rejimlere ürünlerini satmaktan çekinmez. Diğer şirketlerin aksine Blue Coat'un İstanbul'da bir ofisi bulunmaktadır. Citizen Lab yayınladığı raporlarda Türkiye'de Blue Coat ürünlerinden Packet Shaper bulunan TTNET'e ait sunucuların varlığından söz etmektedir. Ancak bu sistemlerin sansür ve gözetim faaliyetlerinden hangisini gerçekleştirmek için kullanıldığı açık değildir.

Hedefli reklamcılık alanında faaliyet gösterip yaptığı özel yaşamın gizliliği ve kişisel veri ihlalleri nedeniyle ABD'den, İngiltere'den ve Güney Kore'den uzaklaştırılıp, Avrupa Birliği'nin hakkında dava açtığı Phorm şirketi 2012 yılında Türkiye'ye gelip TTNET ile ortaklık kurdu. Phorm şirketinin kullandığı DPI (Deep Packet Inspection – Derin Veri Analizi) teknolojisi İnternet üzerinde hem sansür hem de gözetim amacıyla yoğun olarak kullanılmaktadır. Bu şirketin İnternet kullanıcılarının özel yaşamlarının gizliliğini ihlali Türkiye'de de devam etti. Öyle ki, BTK Phorm-TTNET ortaklığını para cezası ile cezalandırıp, belli bir süre faaliyetten men etti. Bu şirketin faaliyetlerine karşı Alternatif Bilişim Derneği enphormasyon.org isimli bir site kurarak imza kampanyası başlattı. Muhtemelen bu kampanyanın da katkısıyla Phorm şirketi 2014'de Türkiye'deki faaliyetine son vermek zorunda kaldı.

TTNET özel bir şirket olmasına rağmen, mevcut hükümet ile oldukça yakın faaliyet göstermektedir. TTNET Türkiye'de İnternet omurgasını çalıştırmakta olup özel bir tekel durumundadır. Aynı zamanda ülkenin en büyük İnternet Servis Sağlayıcısıdır. Bu şirketin 2014 yılında bir DPI sistemi almak için açtığı bir ihalenin belgesi basına sızdı. Belgeye göre alınacak sistemin Tor ve VPN de dahil olmak üzere İnternet üzerinde kullanılan çok sayıda sistemi sansür ve gözetime tabi tutması gerekiyordu. ABD kökenli Procera isimli şirketin ihaleyi kazandığına dair söylentiler olmasına rağmen bu konu halen gizemini korumaktadır. Ülkemizde Tor ve VPN halen

kullanılmakta olup, bu sistemler üzerinde yaygın gözetim yapıldığına dair somut bir kanıt yoktur.

Son olarak, 5651 sayılı İnternet kanununda yapılan değişiklikler ile, kanunun hükümlerinin asıl olarak sansür amaçlı olmasına rağmen dijital gözetime de imkan verdiğini belirtelim. Örneğin, kanuna göre TİB İnternet Servis Sağlayıcıları (ISS) kendi tesislerine DPI sistemleri kurmaları için zorlayabilir, bunu reddedenlerin lisanslarını iptal edebilir.

İnternet teknolojinin yoğun olarak kullanıldığı bir alandır. Bu durum İnternet üzerinden yapılan dijital gözetim için de geçerlidir. Dolayısıyla gözetimin yoğunluğu ve etkinliği teknolojiye hakim olma derecesiyle doğru orantılıdır. Ülkemiz İnternet teknolojisi alanında ileri bir durumda değildir, dolayısıyla sansür ve gözetim amaçlı yazılım ve donanımlar yurtdışından temin edilmektedir. Yüksek bedeller ödenerek alınan bu teknolojilerin etkin kullanımı için de hem organizasyonel hem de teknik yetkinlik gerekmektedir. Ancak bu mevcut durumda bile Türkiye İnternet üzerinde gözetim konusunda dünyada “ileri” ülkelerden biri sayılabilir. Örneğin, Aralık 2015 tarihi itibarıyla Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a hakaret gerekçesiyle açılmış davaların sayısı 900'ü geçmiştir. Bu davaların büyük çoğunluğu İnternet üzerindeki faaliyet kaynaklıdır. Davaların üç kaynağı olduğuna inanılmaktadır. Bunlar teknik izleme, bireylerin şikayeti ve AKP'nin istihdam ettiği sosyal medya görevlileridir. Ancak oranlar belirsizdir.

Teknik ve organizasyonel yönden zayıflıklar sonucunda Türkiye'de İnternet ortamında yapılan dijital gözetiminin, ABD kaynaklı bilişim tekellerinin yaptığı küresel düzeydeki gözetlemenin ve veri eşleştirmesinin yanında masum kaldığı söylenebilir. Örneğin, Google firmasının veri tabanında milyarlarca insanın özel yaşamı ve kişisel verileri yer almakta, bunlar veri eşleştirmesine ve analizine tabi tutulmaktadır. Microsoft'un Windows 10 işletim sistemi, kullanıcılarının tüm hareketlerini kendi donanımları üzerinde kaydetmektedir. Tüm bu somut olgular, dijital gözetim olgusu üzerinde yurttaşların küresel ve yerel düzeyde farkındalığının artırılması gereğinin somut örnekleridir.

3. İNTERNET ORTAMINDA NEFRET SÖYLEMİ VE AYRIMCI DİL

Aristo'nun “iletişimden söz edebilmek için bir konuşan bir dinleyen ve arada gidip gelen bir söz olmalıdır” ifadesinden yola çıkarak iletişimin kuramsal altyapısını oluşturan düşünceler ve insanların “konuşan – söz – dinleyen” üzerine kurduğu bu sade iletişim modeli, İnternet'in hayatımıza girmesi ile farklı bir boyuta taşınmakla kalmamış, süregelen tüm davranış şekillerimizi ve bu doğrultuda beklentilerimizi de değiştirmiştir. Altyapısını İnternet ve İnternet teknolojilerinden alan tüm bu gelişim ve dönüşümün üst başlığı olarak andığımız yeni medya ise, bu değişimin yarattığı ve iletişim ortamına getirdiği avantajlar kadar dezavantajların da ortaya çıkmasına neden olmuştur. İleti içeriklerinde olumsuz yansımalara bağlı olarak “nefret söylemi” olarak adlandırdığımız bir ifade biçiminin yeni medya ortamlarında oluştuğunu görmekteyiz. Bu türden ifadelerin insanların ve toplumların birbirleri ile ilgili düşüncelerinin, algılarının, önyargılarının, ifade biçimlerinin ve davranış şekillerinin yapıcılıktan uzak ve kutuplaştırıcı bir eksene kaymasına neden olmaktadır.

Nefret söylemini tanımlamaya geçmeden önce birbirine karıştırıldığını hem geleneksel hem de yeni medyada gördüğümüz nefret suçuna dair ön açıklamalar yapmak yararlı olacaktır. Yasemin İnceoğlu'nun *Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları* (2012) kitabında yer aldığı üzere, “Nefret suçlarında, önyargı saiki olmasa dahi, işlenen fiil suç teşkil etmekte iken, nefret söyleminin suç olarak düzenlendiği hallerde, önyargı saikinden bağımsız olarak fiili cezalandırmak mümkün değildir. Herhangi bir söylemde bulunmak değil, nefret söyleminde bulunmak suçtur. Nefret söyleminden önyargı saikini çıkarırsak, ortada cezalandırılacak bir fiil, yani failin saikinden bağımsız, temel bir suç kalmayacaktır.²¹” İrk, etnik kimlik, milliyet, din, dil, renk, cinsiyet, cinsel yönelim, yaş, fiziksel veya zihinsel engellilik ve bunun gibi mağdurun veya mağdurların sahip olduğu temel ve değiştirilemez nitelikteki belirli bazı özellikler sebebiyle işlenen suçlar, nefret suçu (*hate crime*) olarak ifade edilmektedir. Nefret suçunun oluşumu açısından iki unsurun mevcudiyeti aranmaktadır. Özellikle fail tarafından gerçekleştirilen fiil, kanunlarda suç olarak düzenlenen bir fiil olmalıdır. Bu suç; yaralama, öldürme, tehdit, mala zarar verme, cinsel saldırı, hakaret, hırsızlık, yağma gibi herhangi bir suç olabilir. İşlenen bir suçun, “nefret suçu” olarak kabul edilebilmesi için aranan diğer unsur ise, mağdurun veya mağdurun mensubu olduğu düşünülen grubun sahip olduğu bazı ayırt edici karakteristik özellikler sebebiyle, yani önyargı saiki ile suçun gerçekleştirilmiş olmasıdır²².

Nefret suçu ve nefret söylemi birbirinden farklı kavramlardır. 1997 yılında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin nefret söylemiyle ilgili kabul ettiği Tavsiye Kararı'nda nefret söylemi şu şekilde tanımlanmaktadır: “İrkçi nefret, yabancı düşmanlığı, anti-Semitizm ve hoşgörüsüzlüğe dayalı diğer nefret biçimlerini yayan, teşvik eden, savunan ya da haklı gösteren her tür ifade biçimi. Hoşgörüsüzlüğe dayalı nefret, saldırgan milliyetçilik ve etnik merkezîyetçilik, ayrımcılık ve azınlıklara, göçmenlere ve göçmen kökenli kişilere karşı düşmanlık yoluyla ifade edilen hoşgörüsüzlüğü içermektedir.”

Yeni medya ortamları üzerinden yayılan nefret söylemi günümüzde oldukça artmıştır ve sıradan insan için bu söylemlerin her biri doğal bir hal almaya başlamıştır. Tuğrul Çomu'nun yayına hazırladığı *Yeni Medyada Nefret Söylemi* (2010) kitabındaki “Sanal Nefret Pratikleri: İnternet'te Nefret Söylemi ve Karşı Örgütlenmeler” başlıklı makalesinde Burak Doğu'nun sınıflandırdığı gibi, “İnternet üzerindeki nefret söylemleri, geniş bir yelpazedeki politik (ırkçı, kuramcı, neo-Nazi, dazlak, Ku Klux Klan mensubu, siyahi ayrımcı, kürtaj karşıtı), zenofobik (yabancı, farklı etnik kökenden göçmen ve göçmen kökenlilere karşı örgütlenen), homofobik (eşcinsel ve eşcinsellik karşıtı), transfobik (transseksüel ve transseksüellik karşıtı), dini (semitist, anti-semitist, radikal İslamcı, anti-İslam taraftarı) ve mizojinik (kadınlara karşı nefret duyan) kişi ve grupların önyargılı ve/veya yanlı, hatta bir noktada bağnazlığa varabilen eylemlerini kapsar.²³” İnceoğlu'nun nefret suçu tanımı, Avrupa Konseyi

21 İnceoğlu, A. A. (2012). “Nefret suçu kavramı ve türk ceza mevzuatı açısından değerlendirilmesi”. Yasemin İnceoğlu (Der.), *Nefret söylemi ve/veya nefret suçları* (ss. 103-120) içinde. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

22 a.g.e.

23 Doğu, B. (2010). “Sanal nefret pratikleri: İnternet'te nefret söylemi ve karşı örgütlenmeler”. Tuğrul Çomu (Yayına Hazırlayan), *Yeni medyada nefret söylemi* (ss. 223-252) içinde. İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Bakanlar Komitesi'nin Tavsiye Kararı'nda yer alan nefret söylemi tanımı ve Doğu'nun İnternet ortamındaki nefret söylemi sınıflandırmasından yola çıkarak, bunların yeni medyanın “kontrolsüz” sahasında düşünüldüğünde sorunun boyutları çok net ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışma kapsamında, Ocak-Kasım 2015 tarihleri arasında Türkiye'de İnternet ortamında üretilen ve dolaşıma giren nefret söyleminin ve ayrımcı söylemin ele alınacağı bu bölümde, öncelikle bu süre içerisinde Türkiye'nin gündeminde olan ve hem geleneksel medyada hem de alternatif platformlarda öne çıkan bazı konulara/olaylara/ifadelere bakılacak olup bunların İnternet'teki farklı ortamlarda nasıl algılandığı üzerinde durulacaktır.

Ocak-Kasım 2015 döneminde siyasal gruplara, etnik kökene, yabancılara, göçmenlere, kadınlara, LGBTİ bireylere, dini inanç ve mezheplere ve engellilere yönelik nefret söylemi açısından öne çıkan bazı konu başlıklarının İnternet ortamındaki varlığı şöyledir:

Siyasal grup/etnik kökene yönelik nefret söylemi

Siyasal grup ya da etnik kökene yönelik nefret söylemi politik boyutu itibariyle, “demokratik mücadele ile mağlup edilen tüm gerici fikir ve teorileri yeniden canlandırma amacı güden, dolayısıyla demokratik mücadelenin kazanımlarını yıkmayı amaçlayan bir söylem”dir²⁴. Siyasal gruplara yönelik nefret söylemi örnekleri 2015 yılının iki ayrı döneminde, özellikle Haziran 2015 ve Kasım 2015, pek çok örnekte görülmektedir. Haziran 2015'te Genel Seçimlerin yapılması ve koalisyon ihtimallerinin değerlendirilerek herhangi bir sonuç alınamaması ile 1 Kasım 2015'te seçimlerin tekrar edilmesi süreçleri ve propaganda dönemlerinde her türden siyasal görüşe yönelik nefret söylemine örnek teşkil eden bir İnternet ortamıyla karşılaştığımızı söyleyebiliriz. YouTube, Facebook, Twitter, EkşiSözlük gibi sosyal medya mecralarında sıklıkla karşılaştığımız siyasi içeriğin dönütü olarak aşırı uç yorumlar ve paylaşımlarla karşılaşmaktayız.

20 Temmuz 2015'te Şanlıurfa'nın Suruç ilçesinde meydana gelen patlama sonucu 34 yurttaşımızın ölmesi ve 100'ün üzerinde yaralının olduğu bir olay yaşanmıştır.²⁵ Bu olayın hemen ardından, olay yeri görüntüleri YouTube'de veya haber sitelerinde paylaşılmış ve pek çok insanın ölüsü üzerinden Twitter'da açılan #SuruçtaKatliamVar etiketinde “Gebersin köpekler” ve benzeri yorumlarla karşılaşmıştır. Buna benzer nefret söylemi üreten bir başka örnek, 10 Ekim 2015'te Ankara'da Sıhhiye Meydanı'nda Barış Mitinginde gerçekleşen katliamdan sonra verilebilir. Barış Mitingi'nde gerçekleşen canlı bomba eyleminden sonra, EkşiSözlük'te açılan “ankara patlamasında ölenlere üzülmem hakkı” başlığı altında her ne kadar başlığa karşıt görüşler ve üzülmemenin insanın doğası gereği olmamasına yönelik yorumlar yer alsada, “sevinme hakkı ve üzülmem hakkı” kıyaslaması yapılarak katliamdan mutluluk duyan, katliamı fırsat bilerek Halkların Demokratik Partisi'ne yönelik suçlayıcı ifadeleri ve nefret söylemini dolaşıma sokan içeriklerin olduğu görülmektedir. Yine, benzeri şekilde Şırnak'ta cenazesi zırhlı araca bağlanarak yerde sürüklenen Hacı

24 Boyle, K. (2001). “Hate Speech – The United States Versus the Rest of the World?”, *Maine Law*, vol. 53, s.493.

25 https://tr.wikipedia.org/wiki/2015_Suru%C3%A7_sald%C4%B1r%C4%B1s%C4%B1, Erişim: 11.01.2016.

Birlik'in görüntüleri üzerinden Twitter hesabında paylaşım yapan Almanya'da bulunan Imenau Teknik Üniversitesi öğrencisi Cemal Aydoğan “Ne var bunda asker, polis özgürce köpek gezdiremeyecek mi?” ifadesini kullanmıştır. Üniversite hesap yönetiminin öğrencisinde olduğunu kanıtladıktan sonra nefret söylemi içeren bu tweetten dolayı, Birlik'in bu kurumdaki öğrenciliğine son verilmiştir.

2015 yılında ülkemizde iki genel seçim yaşanmış ve bu iki genel seçim döneminde İnternet sözlüklerinde sıkça partilerle ilgili tanımlamalarda nefret söylemi ve ayrımcı ifadeler üretilmiştir. Bunun en belirgin örneğinin, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)'nin kısaltması üzerinden “aklını kaybedenlerin partisi” söyleminin dolaşıma girmesi ve yaygınlaştırılmasıdır.

Kasım ayında Prof. Dr. Celal Şengör'ün bir röportaj esnasında “Dışkı yedirmek işkence değildir”, “İstanbullular aptallıklarından dolayı depremden korkmuyor” ve “Deniz Gezmiş gibi bir eşkıyaya kahraman denildiğini gördüm” vb. İfadeleri EkşiSözlük'te “celal şengör'ün dışkı yemeye gayet güzel demesi” ve Twitter'da açılan #CelalŞengör etiketinde karşı çıkan görüşlerin yer almasının, yanı sıra “dışkıyı yiyen kürtler” ve “helal olsun Celal Şengör'e” şeklinde yorumlarla Şengör'ün ürettiği nefret söylemine destek olunmuştur.

Yabancılara ve göçmenlere yönelik nefret söylemi

2013'ten bu yana Türkiye'ye yerleştirilen Suriyeli sığınmacılar üzerinden toplumsal ve kültürel kutuplaşma yaşanmaktadır. Bu kutuplaşma “göçmen”, “kaçak göçmen”, “sığınmacı” ve “mülteci” söylemlerinin kullanımından da anlaşılabilir. Suriyeli göçmenler üzerinden üretilen nefret söylemi her türden sosyal medyada deneyimlenmektedir. Suriyeli göçmenleri bir kısmının sadece “dilenci”, bir kısmının “mülteci”, bir kısmının da “terörist” olarak adlandırıldığı pek çok platform vardır.

EkşiSözlük'te “suriyeli dilenciler” ya da “suriyeli torbacılar” şeklinde başlıklar açılmıştır. Bunların dışında Twitter'da oluşan pek çok başka etikette “#yerdeparabulsam suriyeli benden önce alır” gibi söylemlerle nefret söyleminin yanı sıra, ayrımcı bir dilin de kullanıldığı görülmektedir. Suriyeli göçmenler ile ilgili söylemlerin insan haklarıyla ilgili temel argümanlardan uzak olduğunu ve toplumsal yaşamın güvenleştirilmesini meşrulaştıran “sağduyu” ifadeleriyle, ötekileştirici bir söylem olduğunu söyleyebiliriz.

Çin'in Uygur Türkleri üzerinde uyguladığı şiddet ve baskı sonucunda Türkiye'de de sosyal medyada bir takım örgütlenmeler (özellikle Facebook gruplarında video paylaşımları ile) ortaya çıkmıştır. Bu sanal örgütlenmeler kendi içerisinde oluşturduğu “Bir Türk dünyaya bedelse, şimdi sıra SENde ey Türk milleti” söylemiyle paylaşılan içerikler doğrultusunda eylemlerini sokağa taşımış ve Uzakdoğu'dan gelen turistlerin fiziksel özelliklerinden ötürü (çekik gözlü olması durumunda geldiği ülke ve milliyetine bakılmaksızın) darp etmişlerdir. Bu saldırı eylemleri anaakım medyada ve sosyal medyada haber olmuştur. Buna ek olarak, İstanbul'da İrlandalı bir boksörün bir esnafı dövmesi üzerinden “İrlandalı boksör Aksaray esnafını nakavt etti” başlıklı YouTube videoları yayınlanmış ve Twitter'a açılan #İrlandalıBoksör etiketinde “helal olsun”, bir yarışma programında yer alan yarışmacı ile ilgili “Semih seni çıkınca İrlandalı Boksör'e teslim edeceğiz” ifadeleriyle şiddeti destekleyen yorumlar kullanıcılar tarafından yapılmıştır. Görüleceği üzere, ülkemizde şiddet dili bir

kıvılcımın bir odunu tutuşturabilmesi gibi hızla yayılabilmekte ve çoğunluk tarafından olumlu bir şekilde desteklenmektedir.

Burada olumlu bir örnekten de bahsedelim. Suriye'den göçmek zorunda kalan insanların botlarla Ege Denizi'nde karşı kıyaya geçmesi sırasında yaşanan elim kazalardan akılda en çok kalan 3 yaşındaki Aylan Kurdi'nin Bodrum kıyısına vuran cesedinin haber kanallarınca servis edilmesi olmuştur. Twitter'da #kiyiyavuraninsanlık etiketi altında yer alan yorumlar gündelik hayatta ya da İnternet ortamında var olan nefret söylemini lanetler cinstendir. Özellikle Suriyeli sığınmacı sorununa kamuoyunun dikkatini bu etiket altında üretilen içerikler çekmiştir.

Kadınlara yönelik nefret söylemi

2015 yılı içerisinde yaşanan ve kadın hareketini tekrar canlandırmasından ötürü Özgecan Aslan ve Değer Deniz cinayetlerinin sosyal medyaya yansımaları bu rapor kapsamında önemli örneklerdir. Özgecan Aslan'la ilgili şarkıcı Nihat Doğan'ın tweet'i “Sizde Mini eteği giyip soyunup laik sistemin ahlaksızlaştırdığı sapıklar tarafından tacize uğrayınca da bas bas bağırılmayacaksınız @ahusungur1” konuyla ilgili hareketin fitilini ateşleyen ve aynı zamanda da unutulmayacak bir nefret söylemi örneğidir. Bu tweet ya da bu türden destekleyen içeriklerin tamamında görülmektedir ki, kadınlara yönelik nefret söylemi sadece söylem düzeyinde kalmamakta, suça teşvik etmekte ve ahlak ile giyim tarzı arasında doğrudan nedensellik bağı kurulmaktadır.

İstanbul Beyoğlu'ndaki evinde sabaha karşı evine tırmanan biri tarafından tecavüze uğrayıp öldürülen müzisyen Değer Deniz ile ilgili geleneksel medyada üretilen nefret söylemi Değer Deniz'in bir kadın olarak yalnız yaşaması, müzisyen olması üzerinden üretilmiş ve olay basit bir cep telefonu hırsızlığı olarak yansıtılmıştı. Sosyal medyada kısa zamanda yaşanan olayın başka bir yüzünün olduğu görülmüş ve #KadınCinayetineDurDe vb. etiketler oluşturulmuş, kadına yönelik nefret söylemi ve üzerinden üretilen nefret suçlarına karşı dayanışma oluşturulmaya çalışılmıştır. Her iki tecavüz ve cinayetin ardından Twitter'da başlatılan #sendeanlat etiketi altında kısa sürede pek çok kadın yaşadığı taciz olaylarını anlatmıştır. Bu paylaşımların başlangıçta olumlu bir rolü olduğu düşünülmeyle birlikte, kadına yönelik ayrımcı uygulamaları meşrulaştıran bir içeriğe evrilmeye başladığı fark edildiğinde, bu etiketin manipülasyona uğradığı ve işlevsizleştiği görülmektedir.²⁶

Çin devlet sanatçısı Xu Hongfei'nin “Şişman ve Mutlu Kadınlar” heykelleri İstanbul'da Nişantaşı semtinde sergilenmeye başladıktan kısa bir süre sonra Instagram gibi fotoğraf paylaşım uygulamalarında yer almaya başladı. Serginin kadın bedeni üzerinde oluşturulan erkek egemen cinsiyet rejiminin dışında farklı imge ve temsillerinde olabileceği önerisi, paylaşılan bu fotoğraflarda tamamen ters bir okuma/alımlama ile, görsellere “sempatik” yaklaştığına inanan pek çok kullanıcı tarafından ayrımcı bir dili farkında olmadan doğallaştırmaları ve yeniden üretmeleriyle sonuçlanmıştır.

LGBTİ bireylere yönelik nefret söylemi

²⁶ Özellikle “#sendeanlat” etiketi altında erkek egemen cinsiyet rejiminin yeniden üretilmesine yönelik Yeliz Dede Özdemir'in “Taciz Anlatılarında Cinsiyetçi Söylemlerin Yeniden İnşası: #sendeanlatçalışmasına” bakılabilir: *MomentDergi*, 2015, 2(2), <http://www.momentjournal.org/index.php/momentdergi/article/view/135>

Ülkenin gündemine bakılmaksızın, hem geleneksel medyada hem de yeni medyada LGBTİ bireylere yönelik nefret söylemi ve ayrımcı pratikler nitelik ve nicelik olarak oldukça fazladır ve süregiden bir hal kazanmıştır. Genel olarak örneklendirmek gerekirse, muhafazakar haber siteleri düzenli olarak LGBTİ bireyleri hedef alan nefret söylemini besleyen yayınlar yapmaktadır.

7 Haziran 2015 tarihinde Türkiye'de gerçekleştirilen Genel Seçimler öncesi partilerin il adaylarını açıklaması ardından, adından çokça söz ettiren adaylardan biri HDP'nin Eskişehir milletvekili adayı ve cinsel kimlik yönelimini açıkça dile getiren Barış Sulu üzerinden 19 Mayıs 2015'te Akit Gazetesi'nin yaptığı haberde “HDP'nin sapkın vekil adayı Barış Sulu” haberinin sayfasında okur yorumlarında “eşcinsellik mide bulandırıcı bir hastalık” olarak tanımlanmış, “Amerika ve Avrupa'ya özgü” görerek aslında Türkiye'deki tüm LGBTİ bireyler yok sayılmış, ve hatta etnik kimlik temelli ayrımcılıkta bu söyleme eklenerek bu bireylerin “Ermeni tohumları” oldukları söylenmiştir. Bu ifadeler nefret söyleminin katmerlendiğinin göstergesidir. Diğer taraftan, Barış Sulu'nun adaylık süreci, aday olduğu parti ve görüşü, her seferinde cinsel yönelimine atıfta bulunularak ayrımcı sözdeimleri sosyal medyada yer almıştır. Yine benzer bir durum, Twitter'da oluşturulan #HalkınUmuduHDP etiketi altında Kadıköy'den aday olan bir trans birey için oy vermeyin çağrısı şeklinde gerçekleşmiştir.

Diğer bir örnek ise, HDP ve CHP'nin LGBTİ derneklerinden KAOS GL'ye ve SPoD'a destek verdiğini açıklaması üzerine Habervaktim sitesinde yayınlanan “LGBTİ bireyler sapkındır” şeklindeki haberdir. Seçimlerden hemen önce Twitter'da görülen #OyumSelahattinDemirtaşa etiketi altına eşcinselliği sapıklık olarak nitelendiren, dahası bu durum üzerinden Ermeni torunu olmayı siyasi bir gruba karşı etnik kimlik temelli nefret söylemi olarak geliştiren ve çoğaltan bir örnekle karşılaşmaktayız.

28 Haziran 2015'te 13'üncüsü düzenlenen LGBTİ Onur Yürüyüşü için hazırlanan tanıtım videoları, blog yazıları ve diğer sosyal medya içeriklerinin hepsinde homofobik söylemlerle kullanıcı yorumları yapılmıştır. Bu yorumların pek çoğunda nefret söyleminin sebebi tarihin Ramazan ayına denk gelmesi olarak gösterilmektedir, çünkü eşcinsellik dine karşı olmak olarak görülmektedirler. Daha önceki Onur Yürüyüşlerinden bir kaçının daha Ramazan ayına geldiği ve bu içerikteki söylemlerin daha az olduğu göz önünde bulundurulursa, nefret söyleminin domino etkisi yaratan bir siyasal tavır haline geldiği söylenebilir.

Televizyon dizilerinin içerikleri baz alınarak üretilen nefret söylemi açısından dikkat çeken bir örnek ise EkşiSözlük'te “medcezir izleyen erkek” başlığıdır. Bu başlık altında dizinin içeriğinden yola çıkarak “vurduruyordur da”, “meyillidir de, iki tanesiyle aynı evde kalsa adama cinsel kimliğini kaybettirirler” veya “ılık olma ihtimali yüksektir” şeklinde LGBTİ bireylere yönelik ayrımcı ve nefret içerikli söylemler dolaşıma sokulmaktadır.

LGBTİ bireylerin bizatihi kendilerinin oluşturdukları sosyal medya hesapları üzerinden tehdit edildikleri, nefret söylemine maruz kaldıkları da bilinen bir gerçektir. Bu çok sayıda olumsuz örneğin yanı sıra, #nefretme, #transcinayetleripolitik, #eşcinsellerdenrahatsızolmuyorum gibi pek çok etiket ile de sosyal medya

ortamlarında LGBTİ bireylere yönelik nefet suçu ve söylemine karşı farkındalık oluşturulmaya çalışıldığını da belirtelim.

Dini inanç ve mezhep temelli nefret söylemi

Mart 2015'te Facebook'ta yayınlanan ve “Benim çarşafli bacıma hastane ortasında zorla tuvaletini yaptırdılar” başlıklı videonun yorumları ve bu videonun diğer sosyal medya ortamlarındaki dolaşımı sırasında yapılan yorumlar dini inanç temelli nefret söylemi örneğidir. Yorumlardan bazıları “Bunu yapan Türk olamaz, Araptır” şeklindeyken, bazıları “Kesin AKP'lidir” şeklindeydi. Olaya baktığımızda hastane koridorunda tuvaletini yapan bir kadının giyimi üzerinden ve toplum tarafından kamusal alanda kabul edilmeyen davranışının ardalanı bilinmeksizin (olay yerinin hastane olması ve kadının hastalığının ne olabileceğini tahmin etmeden), yorum yapılması aleni bir şekilde dolaşıma giren dini kimlik temelli nefret söylemi örneğidir.

Dini inanç ve mezhep temelli nefret söylemini milliyet, cinsel yönelim, vb. bir başka söylemle bir araya getirilmesi sık sık rastladığımız ve normalleştirilen bir söylem halini almıştır. 7 Haziran 2015 Genel Seçimleri'nden önce Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın bir söyleminde “Diyarbakır'da sözde müftü, Ege'de eşcinsel aday göstermiyoruz biz” diyerek karşılaştırmalı bir söylemde bulunmuş, eşcinselliği din adamı için bir hakaret olarak kullanmıştır.

Fransız mizah dergisi Charlie Hebdo'ya düzenlenen saldırı Türkiye'de hem geleneksel medyada hem de sosyal medyada geniş yer kapladı. Saldırı üzerine pek çok farklı yayın yapılmıştır, ancak genel olarak Twitter'da #CharlieHebdo etiketi altında derginin daha öncesinde tartışma yaratan Peygamber karikatürüne atıfta bulunularak “bu işte bi gavurluk var” ifadesiyle pek çok paylaşımda bulunulmuştur. Saldırının ardından Cumhuriyet Gazetesi'nin derginin karikatürlerini yayınlaması hakkında yapılan yorumlar da Türkiye'deki yabancı düşmanlığını ve dini kimlik temelli nefret söylemini tekrar gün yüzüne çıkarmıştır. Örneğin, EkşiSözlük'te Yeni Akit gazetesinin haber başlığı üzerinden “Charlie Hebdo yine kaşındı” başlığı açılmıştır.

Sosyal medyada sıklıkla sağ partilere oy vermeyenlerin dini inançlarının sorgulandığını, Alevilerin dinsizlikle suçlandığı, başörtüsünün gericilik ve türbanın siyasal simge olarak görüldüğünü ve özellikle de kadın bedeni kimlik üzerinden dini temelli nefret söyleminin üretildiğini gözlemlemek mümkündür.

Engellilere yönelik nefret söylemi

Sosyal medyada çok sık olmasa da engellilere yönelik nefret söylemlerine de rastlanmaktadır. Gündeme bağlı olarak değişen bu türden nefret söylemi içerikleri son zamanlarda artış göstermektedir. Bunun en somut örneği, gündelik hayatta engelli bireymiş gibi yaparak dilenen insanların foyası ortaya çıkarıldığında sosyal medya hesaplarında paylaşılarak “engellilik yeni dolandırıcılık kapısı haline geldi” mesajı veren içeriklerden ötürü engelli vatandaşlara dolandırıcı yaftası yapıştirilmesi ve engel durumlarını başka amaçlarla kullandıkları yönünde yaygınlaşan etiketlemedir.

Son zamanlarda Facebook'ta engelli bir bireyin kendi çektiği videosunun dolaşıma girdiği görülmektedir. Bora Acar Zöngür'ün evine gitmek için geçmek durumunda olduğu iki ayrı rampada park halindeki araçlar sebebiyle tekerli sandalyesi ile

geçemediği yol üzerinde bir içerik hazırlamış ve videosuna “Vaktinizi çaldığım için özür dilerim” diyerek başlamıştır. Bu videonun dolaşıma girmesi ile kimi kesimler haklı bulurken, kimi yorumlarda da kişiler destek verdiklerini düşünerek “Lan ibneler çekin arabalarınızı kardeşimizin yolundan” şeklinde ayrımcı dilsel pratikleri içeren yorumlar yapmışlardır.

Engellilere yönelik nefret söylemine karşı geri dönütler sonucunda, sosyal medya ortamlarında yer alan bazı olumlu sonuçlardan da söz edebiliriz. Twitter'da oluşturulan #aşmakiçinhareket etiketi altında engelli bireyler içine engelsiz hareket ortamı yaratabilmek, kullanılabilirlik ve erişim açısından destek olmak üzere pek çok düşünce ve mesaj paylaşılmıştır. Buna ek olarak, Facebook engellilere yönelik nefret söylemini de yasak ve şikayet konusu haline getirmiştir.

Sonuç olarak, İnternet ülkemizde sosyal anlamda daha geniş bir toplumsallaşma işlevini yerine getirmeyi sağlasa da, demokrasi ve özgürlükler arasındaki ince çizginin ifade ve üslup anlamında çok farklı boyutlara taşındığını söyleyebiliriz. Bilginin değersizleşmesi ve toplumda siyasal, kültürel ve ekonomik hoşgörüsüzlüğün artmasına bağlı olarak gelişen nefret söylemi, yeni medya ortamlarının kullanımı ve kullanıcı türevli içerik üretimi anlamında önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Yukarıda somutlaştırmaya çalıştığımız nefret söylemi örneklerini değerlendirmek gerekirse, Ocak-Kasım 2015 tarihleri arasında değişen ve gelişen sosyal yaşamın, teknoloji ve İnternet birleşmesinden dolayı, bir taraftan yeni medya ortamlarıyla birlikte hayatı kolaylaştırıcı sonuçları ortaya çıkarken, öte taraftan da ifadenin ve üslubun nefret söylemi ekseninde sıradanlaştığını ve normalleştğini görmekteyiz.

4. TROLLÜK VE SİBER ZORBALIK

Raporun bu kısmında, bu iki olgu kısaca üzerinde durulacaktır: trollük ve siber zorbalık. İlk olarak, Türkiye'deki trol kültürüne değinme gereğini duyuyoruz. Bilindiği üzere, trollük 21. yüzyıl İnternet jargonu içinde Bishop'a göre (2014) en hızlı yayılan kavramlardan biridir. Özellikle Twitter ortamında trol kültürü iki ayrı türde görülmektedir: siyasi manipülasyon amaçlı ve eğlence trolleri şeklinde²⁷. Siyasi manipülasyon amaçlı trollük Twitter ortamında siyasi nefret söyleminin ve linç kültürünün üretilmesinde kullanılmaktadır. Özellikle AK Troller olarak adlandırılan, AKP yanlısı sözedimi üreten ve her türlü toplumsal muhalefeti (parti, hareket, medya, sivil toplum kuruluşu veya kişileri) hedef olarak toplumsal olarak itibarsızlaştırmayı amaçlayan bu trol hesapların parti ile organik bağı sözedimsel pratiklerine bakıldığında aşıkardır.

Türkiye'deki eğlence trolleri ise, siyasi manipülasyon amaçlı yapılan trollükten farklı olarak, gündemdeki siyasi, ekonomik ve toplumsal olayları eleştiren içerikler de üretmektedir. Eğlence trollerinin sözedimlerine yoğun bir biçimde sinizm, mizah ve ironi hakim olmaktadır. Trollerin davranış biçimleri arasında bir tartışmayı baltalama,

²⁷ Binark, M. vd. (2015). “Türkiye’de Twitter’da trol kültürü”, *Toplum Bilim*, Sayı 135, Aralık ss. 124-158.

hedefinden saptırma, yem atma ve kışkırtma görülmektedir. Binark, Karataş, Çomu ve Koca tarafından gerçekleştirilen “Sosyal Medyada ve Trollük Olgusu” (2015) adlı çalışma kapsamında da örnek verilen Twitter trolllerinin söylemsel pratiklerinde en çok görülen davranışlar bunlar olmuştur.

Siber zorbalık olgusu, Türkiye’de yaygın olmamakla birlikte, gençlerin gündelik yaşamdaki zorba davranışlarını sosyal medya ortamlarına da taşıdıkları bilinen bir gerçektir. Siber zorbalık, bir kişi ya da bir grubun bir başka kişi ya da gruba bilinçli olarak zarar vermek amacıyla yeni medya ortamlarını kullanmasıdır. Siber zorbalıkta bu zorba davranışın tekrarı söz konusudur. Tolga Arıcağ’a göre (2015), siber zorbalık şu şekillerde ortaya çıkabilmektedir: isim takmak, alay etmek, tehdit etmek, arkadaşının ayıplanacak veya toplumsal olarak uygun görülmeyecek/kınanacak davranışını ifşa etmek, bir konuyla ilgili gerçek olmayan söylentiler yaymak, bir kişinin rızası olmadan özel yaşamına ait görsel veya video paylaşmak, bir kişi adına Facebook veya Twitter vb. sosyal medya ortamlarında hesap açık uygunsuz içerik paylaşmak ve o kişinin saygınlığını zedeleyecek şekilde davranmak, bir kişiyi sosyal medya ortamlarından dışlamak²⁸.

Siber mağduriyet, “öz olarak bir kişinin siber saldırganlığa ya da siber zorbalığa maruz kalması durumudur”²⁹. Siber zorbalık ülkeden ülkeye göre farklılaşmaktadır. Türkiye’de yeni medya okuryazarlığı beceri durumu düşük olduğu için, bu riske açık kalma olasılığı da yüksek olabilir. EU Kids Online projesinin Avrupa Birliği üye ülkeleri ve Türkiye araştırma bulgularına bu temelde bakılabilir. Özellikle, <http://siberzorbalik.net/index.php?lg=tr> web sitesi ile, Tübitak Sobag destekli ve Emel Akça ve İdil Sayımer tarafından ülke genelinde yürütülmüş 113k170 no’lu araştırma projenin bir çıktısı olan *REHBER: Temel Eğitim Gençliğinde Siber Zorbalık - Öğrenciler, Aileler ve Eğitimciler İçin Bir Rehber* (2015) bu konuda çalışmak isteyenler için önemli bir kaynak oluşturmaktadır.

5. TÜRKİYE’DE ÖZGÜR YAZILIM

Türkiye’nin özgür yazılımla kamu çevrelerince ve kitlesel kullanım pratiklerine dönük tanışması Pardus’la olmuştur. Tabii belirtmek gerekir ki daha dağıtık ve küçük gruplarca Unix/Linux ve ilk bilgisayarların temel çalışma prensiplerini felsefesine dahil eden, donanım-yazılım arasında köprü kuran işletim sistemleri de ilk yıllardan itibaren kullanılmıştır. Ancak, Pardus, özgür yazılımın gelişimi açısından bir ivme ve kaynak yaratmıştır.

Linux Kullanıcıları Derneği’nin (LKD) geçmişi 1992’lere kadar gider. Linux kullanıcıları ilk kez 1993 yılında bir e-posta listesi üzerinden örgütlenmeye başlar. İlk yüz yüze toplantılarını ise 1995’te “Türkiye’de İnternet” konferansında gerçekleştirirler. 1995’ten 2000’lere kadar daha çok sanal dünyada, bir kullanıcı grubu olarak örgütlenirler. Tartışmalar daha çok teknik konularda yardımlaşma üzerine odaklıdır. GNU/Linux’u yaygınlaştırmak amacıyla geniş çaplı etkinlikler düzenlemek istediklerinden dernekleşmeye karar verirler.

²⁸ Arıcağ, T. (2015). *Siber Alemin Avatar Çocukları*. İstanbul: Remzi.

²⁹ A.g.e. s.83.

Özgür yazılım felsefesindeki açıklığa ve Türkçe'deki *özgür* kelimesi İngilizce'deki *free* kelimesinin aksine, açık seçik olmasına rağmen, 90'ların başında kimi kullanıcılar gayet bilinçli olarak özgür yazılımı "parasız yazılım" diye tercüme etmişler ve "özgür" kelimesinden özenle kaçınmışlardır. Bunu kültürel bir alımlama farkı olarak ifade etmek mümkündür. Hatta yine uzunca bir süre "free", "serbest" olarak çevrilmiştir Türkçe'ye. Daha ilginç, LKD'nin ilk tüzüğünde de "özgür" yerine "serbest" kelimesine rastlıyoruz. Kimi kullanıcılar, neden özgür yerine serbest kelimesini kullandıklarını Türkiye'nin siyasal yapısına bağlıyorlar. "Özgür Yazılım" (ÖY) ve "açık kaynak kod" (AKK) arasındaki ayrımın netleşmesinin arkasında LKD listelerinden de izleyebileceğimiz gibi iki etken vardır: İlki, dünyada olduğu gibi GNU/Linux gönüllülerinin okul sonrası hayatlarında en iyi bildikleri ve sevdikleri işi yapma arzusuyla piyasayla tanışmaları ve onun zorlamasıyla gerçekleşen dönüşümleridir. İkincisi, LKD'nin ve diğer ÖY/AKK gruplarının toplumsal pratiğinden kaynaklanmaktadır. Dünyadaki özgür yazılım, açık kaynak kod tartışması belirli toplumsal koşullar altında gerçekleşmişti. Bu koşulların yokluğu herhangi bir tartışmayı da yapay kılıyordu. Kaynak kodunun sürekli özgürlüğüne gereksinim duyan programcıların ve bu programcıların emeğinden karşılıksız faydalanmak isteyen firmaların olmadığı koşullarda böyle bir tartışmaya da gerek yoktu. Fakat LKD'nin etkinlikleri, çeşitli sanal gruplar tarafından gerçekleştirilen yerelleştirme faaliyetleri ve İnternet'in gelişimi ile uluslararası projelerde yer alan programcıların artmasıyla "özgür yazılımdaki" "özgür" kelimesinin aslında daha çok "üretim özgürlüğüne" dair olduğu yavaş yavaş netleşmeye başladı. Yine aynı dönemde Türkiye'de açık kaynak iş modelleri üzerine çalışan firmalar ortaya çıktı ve firmalarla özgür yazılım gönüllüleri arasında kimi zaman örtüşen kimi zaman da çakışan çıkarlar belirleyici olmaya başladı.

LKD tüm bu süreçte sürükleyici bir rol üstlendi, dönüşürken, dönüştürdü. Üyesi olsun ya da olmasın bir çok kullanıcıyı ve meraklıyı listelerinde buluşturdu. Özellikle Türkiye'nin dört yanında verdiği ücretsiz seminerlerle geniş kitlelere ulaşmaya çalıştı. Ancak LKD yurtdışındaki kullanıcı gruplarının aksine GNU/Linux kullanımıyla sınırlı kalmadı. Türkiye'de e-dönüşüm projesinde etkin bir rol üstlendi.

Özgür Yazılımcılar Türkiye'de Ne Yapıyor?

Türkiye'deki özgür yazılımcıların çalışmalarının odağında yerelleştirme faaliyetleri bulunmaktadır. Çeşitli uluslararası projelerde yer alıp yazılım geliştiren ya da yerel projelere katkıda bulunan çok sayıda yazılımcı var. Ancak ağırlıklı faaliyet, yerelleştirme denilebilir. Yerelleştirme, yaygın algının aksine İngilizce olan program menülerini Türkçe'ye çevirmekle sınırlı değildir. Yerelleştirme, sözkonusu yazılımı hedeflenen ülkenin kültürüne ve bölgesel özelliklerine göre dönüştürmeyi gerekli kılar. Bu bağlamda yerelleştirme faaliyetleri salt özgür yazılıma özgür bir olgu değil. Özgür yazılımda kaynak kodunun herkesin eşit kullanımına açık olması, yerelleştirme faaliyetini firmanın inisiyatifine terk etmez. Eğer bir ülkenin insanları o ürünü kullanmak istiyorlarsa yapmaları gereken ilgili yazılımı kendi kültürlerine uyarlamaktır. Dolayısıyla, herkes kendi yetenekleri doğrultusunda yazılıma katkı sunar ve onu kendi ihtiyaçları doğrultusunda kullanır.

Türkiye'de çok geniş bir gönüllü yerelleştirme faaliyeti vardır. GNU/Linux işletim sistemindeki yazılımların büyük bir kısmı yerelleştirilmiştir. OpenOffice, Firefox, Thunderbird GNU/Linux için olduğu gibi Windows için de yerelleştirilmiştir.

Yerel GNU/Linux Dağıtımları

GNU/Linux'un oldukça modüler bir yapısı vardır; değişebilir özellikte çeşitli parçalardan oluşmaktadır. Bu değişebilirlik, GNU/Linux'a esnek bir yapı kazandırır. Farklı kişisel tercihlere göre oluşturulan bu farklı yapılandırmalara GNU/Linux dağıtımı adı verilir. Örneğin, ilk yerel dağıtım olan Turkuaz, 1990'ların ikinci yarısında Türkçe bir işletim sistemi talebiyle ortaya çıktı. Proje on kişiyi aşmayan çekirdek ekip tarafından yürütülmekteydi, ama yoğun bir ilgiyle karşılaştı ve on kişi bir süre sonra yüz kişi oldu. Bu dönemde, her yerel dağıtımın başına gelen tartışmalar, Turkuaz'ın da başına geldi: O dönemde mevcut olan uluslararası Red Hat, Slackware gibi dağıtımlara katkı sunmayıp Turkuaz'a yönelmek eleştirildi. Turkuaz projesini yürüten Turgut Uyar ve arkadaşları yerel dağıtım oluşturma faaliyetlerinin diğer dağıtımlara da katkıda bulunacağını söyleyip bu eleştirilere karşı çıktılar. Nitekim haklı çıktılar. Örneğin, o zamanlarda Red Hat'in kurulumu sadece İngilizce iken, Turkuaz projesinin sunduğu olanağı fark eden Red Hat önce Türkçe ve Portekizce dillerini kurulum dilleri arasına ekledi, sonra da diğer dilleri. Dolayısıyla, yerelleştirme faaliyetleri tüketen değil, aynı zamanda toplumsal bilgi birikimine katkıda bulunan faaliyetler olarak gelişti. Turkuaz projesi, projede büyük emeği olan Turgut Uyar'ın projeden çekilmesiyle sönümlendi. Ancak uluslararası arenada kazanılan Red Hat örneğine ek olarak ulusal düzeyde de iki önemli başarı elde edildi: Birincisi, Turkuaz, GNU/Linux'un daha geniş kitlelere tanıtılmasına ön ayak oldu. İkincisi, insanların belirli bir hedef doğrultusunda bir araya gelerek güzel ürünler çıkarabileceğini gösterdi.

Turkuaz'dan sonra gelen diğer bir yerel dağıtım Gelecek'tir. Turkuaz'a göre önemli bir avantajı, profesyonelce yürütülen bir dağıtım olmasıydı. Bu onun aynı zamanda en büyük dezavantajı oldu. Avantajı, kişilere değil de bir firmaya bağlı olması, kullanıcılara (özellikle kurumsal kullanıcılara) daha çok güven verebilmesiydi. Fakat, ticari bir firma tarafından geliştiriliyor olması gönüllü katkıların son derece sınırlı olmasına yol açtı. *Turkuaz* ve *Gelecek* dışında kişisel çabalarla ya da son derece sınırlı gruplarla oluşturulan çeşitli yerel dağıtımlar da ortaya çıktı: *Boreas*, *Turkix*, *Truva*, *Pratix*. Fakat ne Turkuaz ve Gelecek, ne de bu dağıtımlar *Pardus*'un başarısına ulaşabildi.

Uludağ projesinin ürünü olan Pardus'un³⁰ diğer dağıtımlara göre çok önemli bir avantajı vardı: Proje TÜBİTAK kontrolünde geliştiriliyordu ve projenin çekirdek ekibi devlet tarafından finanse ediliyordu. Dolayısıyla, Turkuaz'ın başına gelen son, en azından kısa vadede Pardus'un başına gelmeyecekti. Kamu tarafından finanse edilmesi, gönüllü katkıların önünü de açıyordu. Özgür yazılım gönüllüleri, firmaların ticari ürünlerine katkı vermekten kaçınırken, Pardus'un kamusal ve ulusal niteliği yalnız özgür yazılımcılar için değil, her türden bilgisayar meraklısı için bir çekim kaynağı oldu.

Pardus'la beraber özgür yazılım lisansları somut bir tartışma konusu haline geldi. Proje yöneticileri sık sık kamu kaynaklarıyla geliştirilen bu projenin lisansının GPL (Genel Kamu Lisansı) olduğunu, kamudan alınanın yine kamuya döneceğini vurgulaması projeye olan gönüllü katkıları arttırdı. Sonuçta Pardus, hem yerelleştirme

³⁰ <https://www.pardus.org.tr/>

faaliyetlerini bünyesinde barındıran hem de yeni eklemelerle zenginleşen yeni bir GNU/Linux dağıtımı olarak ortaya çıktı. Ancak Türkiye oluşan üründen daha önemli bir kazanım elde etti: Pardus, salt tüketici etkinlikten uzaklaşan, tüketirken aynı zamanda üreten ve paylaşan kullanıcılar yarattı.

Neden Özgür Yazılım?

Özgür yazılım İnternet’le birlikte insanlığın yeni toplum biçimini, insanlar arası dayanışmayı, işbirliğini temsil ediyor. Bir yazılım hareketi olarak başlasa da, pek çok başka sektörlerde etkileri çok net: Açık erişim, açık ders malzemesi, açık donanım, açık biyoloji, açık bilim, açık ilaç geliştirmesi, açık mimari gibi yansımaları gündemde. İnsan aklının ürünlerin geniş kitlelerin yararına kullanılması ve paylaşılmasına ön ayak oluyor özgür yazılım hareketi.

Özgür yazılımlar ülkelerin tasarruf, istihdam, güvenlik ve rekabet avantajı için önceliklidir. Özgür yazılımlar ücretsiz olmanın çok ötesinde önemlidir; sağlam ve güvenlidir; virüs derdi olmadan mütevazı donanımda da başarıyla çalışır.

Rakamların temsiliyetine gelecek olursak, Türkiye’de Linux kullanımına dair nitelikli veri mevcut değildir. Bununla birlikte, Linux Kullanıcıları Derneği’nin yaptığı Özgür Yazılım ve Özgür Web Günleri etkinliklerinde özgür yazılımda uzmanlaşan insanların sayısı ve kalitesi sevindiricidir. Linux Kampına³¹, Akademik Bilişim’deki³² kurslara olan talep de özgür yazılımın istenen düzeyde olmasa da epey bilindiğini göstermektedir. Özgür yazılım bir ülke için, güvenlik, tasarruf, istihdam, rekabet gücü, insan kaynakları açısından önemli. Siyasi olarak, uluslararası tekelere karşı olan kesimlerde bile Linux ve özgür yazılıma sahip çıkma, kullanma durumu oldukça cılızdır. Üniversitelerimizde özgür yazılımı araştırma olarak destekleyen, ciddi olarak kullanan çok az sayıdadır.

Temel bilişim eğitiminde öğrencileri özgür yazılımla tanıştırmak gerekir. Her yurttaş, marka değil kavramları öğrenip, kendi özgür ifadesiyle özgür yazılım ya da diğer seçenekler arasında tercihini yapmalıdır. Ülkede, kamuya destek olacak, yol gösterecek, ulusal boyutta bir merkez ya da merkezler olmalıdır. Kamunun ve aslında tüm ülkenin özgür yazılıma eşit şans vermesi gerekir. Üniversitelerin, özgür yazılımlara destek olması, araştırma, ürün geliştirme, girişimci olmasında yol gösterici bir rol oynaması gerekir. Özgür yazılım gönüllüleri de daha sıkı bir işbirliği ile ülkedeki Bilişim ve İnternet politikalarına müdahil olmalı ve ortak çaba harcamalıdır. Kısaca, özgür yazılım dünyasının her parçası; en büyük kullanıcı olan kamu idaresi, üniversiteler, STK’lar ve firmalar bu konuda destek olmalı; daha geniş bir kesimi eğitimler, projeler, yarışmalar ve teşvikler aracılığıyla özgür yazılıma yönlendirmelidir.

İnternet Teknolojileri Derneği Kurucu Başkanı Doç. Dr. Mustafa Akgül’ün sözlerine kulak verelim: “Özgür yazılımı ve İnterneti, ülkenin kalkınması, bilgi toplumu olması, dünya ile bütünleşmesi, dünya ile diyalog içinde paylaşan, dayanışma içinde bir ülke olma hedefinin bir aracı olarak görmek gerekir. Özgür yazılım felsefesi, ve

³¹ <https://twitter.com/linuxyazkampi>

³² <http://ab.org.tr/>

onun getirdiği birlikte üretmek ve insanlığın ortak çıkarları için çaba harcamaya özen göstererek, hayatın her boyutuna uzantıları üzerinde kafa yormalıyız.”

6. TÜRKİYE’DE ÇEVİRİMİÇİ SANAT PRATİKLERİ

Geçmiş yıllardan farklı olarak Raporun bu bölümü konu olarak ilk defa ele alındığından dolayı, öncelikli olarak dijital sanat ve yeni medya sanatı kavramlarını sunmaya çalışacağız. Rapor kavramların tanımlanması ve 2015 yılı boyunca Türkiye’de çevrimiçi sanat pratiklerinin sistematik bir şekilde incelemesinden oluşmaktadır. Konu sırasıyla, sanat üreticileri yani sanatçılar, bağımsız proje ve girişimler, kurumlar ve galeriler, müzeler, sanat alıcı ve satıcı ilişkisi, çevrimiçi sanat yayıncıları olarak kategorilere ayrılmış olarak incelenmiştir.

Dijital sanat, bilgisayar, elektronik, sayısal kodlama sisteminin sanat nesnesi üretmede faydalandığı bir araç ya da yaratıcı bir sistemi kapsayan geniş bir alanı kapsamaktadır. Ancak yeni medya sanatı dijital kodlama sistemine temellenen İnternet dolayımı çevrimiçi sanatı ifade etmektedir. Yeni medya sanatı dijital sanatın kapsamında olmasına rağmen, her Dijital sanat üretimi yeni medya sanatı olamaz. Bu nedenle İnternet öncesi dönemi ayırmak gerekir. Bu iki kavramın birbirinin yerine kullanılması karışıklığa neden olmaktadır.

Yakın dönem sanat tarihine baktığımızda, dijital sanatın ilk örnekleri, batıda 50’lerden itibaren teknolojiyi ve yeni iletişim kanallarını (ABD’de televizyon ve yayın teknolojilerinin gelişmesi) üretim biçimlerine dahil eden sanatçıların video işlerinde karşımıza çıkar. 80’li yılların sonları dijital sanatın yükselmeye ve İnternet’in yaygınlaşmasıyla yeni medya sanatına dönüşmeye başladığı dönemler olarak tanımlanmaktadır. Bilgisayar teknolojilerinin hızla gelişmesi ve İnternet’in iletişim araçları arasında fark yaratır bir güç kazanmaya başlamasıyla birlikte, sanatçıların üretimlerinde ve sunumlarında dijital ortamları ve İnternet’i yaygın olarak kullandığını görmekteyiz.

90’lardan itibaren yaygınlaşan İnternet, sanatçılara alternatif sergileme alanları oluşturma, müzelerin ve galerilerin tekelinden kurtulup, zaman ve mekanı aşarak üretimlerini dünyanın dört bir yanından izleyiciye ulaştırabilecekleri özgür bir sanat alanı inşa etmesini kolaylaştırdı. Bununla birlikte müzeler, galeriler, koleksiyonerler de dijitalleşme sürecine ve İnternet ağında var olmaya önem vermeye başladılar. Aradan geçen ortalama 35 yıllık süreçte yeni medya sanatı olgunluk dönemini yaşamaktadır.

Türkiye’deki duruma bakacak olursak 2000’li yılların başından itibaren Yeni medya sanatının kısıtlı bir çevrede ilk örneklerini görmeye başlıyoruz. 30-35 yıllık bir gecikmeyle Türkiye’de yeni medya sanatı üretimleri ve sunumları batının oldukça gerisinde bir ilerleme kaydetmekte. Türkiye adına yeni medya sanatı hala çok “yeni” bir alan olarak tanımlanmakta. Bu alanda üretim ve sergilemeler olmasına rağmen, uluslararası literatüre girecek kadar yenilikçi ve öncü olmadığı görülmektedir.³³

³³ Bu konu hakkında detaylı bilgi için: Ekmel Ertan, Mart 2015 "Dijital Sonrası Tarihçeler: Türkiye’de Yeni Medya Sanatı" <http://forumist.com/?p=668>;

Şafak Erkayhan, Merve Çaşkurlu Belgesay Aralık 2014 "Teknoloji ve Sanatın Etkileşimi: Yeni Medya Sanatı Türkiye’de Güncel Durum ve Öneriler" <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/sanatvetasarim/article/view/5000136825/5000125740>;

Başak Şenova "Dijital Düşünceli Sorgulama: Türkiye’de Dijital Kültür" <http://www.goethe.de/ins/tr/lp/prj/art/med/bgt/trk/trindex.htm>.

Sanatçıların teknolojinin getirdiği olanakları kullanarak dijital sanat üretimi yapma eğiliminde ciddi bir yükseliş gözlenmesine rağmen daha üst teknoloji, bilim ve mühendislik alanları ile ortaklaşa yürütülmüş multidisipliner sanat üretimleri parmakla sayılacak kadar az. Bu alanda üretim yapan sanatçılara baktığımızda karşımıza; Ekmel Ertan, Başak Şenova, Bager Akbay, Burak Arıkan, Refik Anadol, Murat Geren, Genco Gülan, Ali Mihrabi, Osman Koç, Ebru Yetişkin, Erdem Dilbaz, Candaş Şişman gibi önemli isimler çıkmakta.

Bu sanatçılar aynı zamanda üretimleri ve girişimleri ile Türkiye'de yeni medya sanatının ilerlemesine katkıda bulunan projelere öncülük etmişlerdir. Bir takım şahsi çabalarla bir araya gelerek Türkiye'de yeni medya sanatına platform oluşturan inisiyatifler ve gruplar 2000'li yılların başında ciddi projelere imza atmış, Türkiye sanat çevrelerinin, sanat yatırımcılarının, galeri, sergi ve koleksiyonerlerin yeni medya sanatına ilgi yöneltmesine katkı sağlamışlardır. Bu oluşumlardan bir kısmı günümüze kadar devam ede gelirken, bir kısmı da dağılarak işlevsizleşmiştir. Bu noktada sanatçı girişimleri ile kurumların organik ilişkileri ve sanat finansörlerini keskin bir çizgiyle belirlemek güç olsa da kurumlar bağlamında düşünmek gerekmektedir, bağımsız projelerin de büyük sermayedar sahipleri veyahut grupları tarafından fonlandığını unutmamak gerekir.

Genco Gülan'ın öncülüğünde ve Marcus Graf'ın küratörlüğünde 2003 yılında kurulan, İstanbul Çağdaş Sanat Müzesi tarafından desteklenen "Web Bienali" bu girişimlerden biridir. En son 2014 yılında gerçekleştirilen Bienal iki yılda bir düzenlenmekte, İnternet ağı ile birbirlerine bağlı ama aynı zamanda birbirinden bağımsız bilgisayarlarda yer alan yapıtlara ulaşım webbienal.org adreslerinde oluşturulmuş portallardan gerçekleştirilmektedir. Katılan İnternet siteleri ya da projeler genel etiketin altında özel bir etiket ya da link ile Web Bienali sayfasında tanıtılıyor.³⁴

Yine önemli ve öncü oluşumlardan biri olan Beden-İşlemsel Sanatlar Derneği (BİS) 2007'den beri teknoloji ve sanat ekseninde yürütmekte oldukları amberFestival'i düzenlemektedir.³⁵

AmberFestival'in ilk üç yılında Avrupa Kültür Başkenti 2010 Fonuyla gerçekleşmiş, sonrasında kendi imkanlarıyla yıl içine yayılan Avrupa Projeleri'yle de hem AmberPlatform çatısı altında yeni projeler üretmiş hem de festivale kaynak sağlamak suretiyle bağımsız bir platform olarak festivali yürütmüştür. Fakat son iki senedir, Avrupa Projeleri'nin ağır prosedürleri, iş gücünün sınırlı olması sebebiyle Avrupa Birliği Projeleri'nden kaynak sağlamaktan vazgeçmiştir. Gönüllü bir ekiple ilerleyen AmberPlatform, işgücünün sınırlı olmasından kaynaklanan imkansızlıkların yanında Türkiye'de teknoloji ve sanat ekseninin sponsorlar, destekçiler tarafından yeterli düzeyde anlaşılmamasının getirdiği zorlukları da yaşamaktadır. Dokuzuncusu düzenlenen AmberFest 6-15 Kasım tarihleri arasında "Laboro Ergo Sum-Çalışıyorum Öyleyse Varım" temasıyla gerçekleştirilmiştir. Festivalin ön etkinlik programı çerçevesinde "Duyarlı Mesajlarla Yaratıcı Dokunuşlar" 7-13Eylül/31-1 Kasım tarihlerinde düzenlenen çalıştayda "Şehir ve Emek" başlığı altında veri-görselleştirme ve duyarlı içerik üretme atölye çalışmaları düzenlendi. Geçtiğimiz senelerde AmberFest, Ses ve Tutunma, İnterpasif Persona Siborglaştıramadıklarımızdan mısınız?, Verikent, Parataktik Müşterekler, Fişe Taktınız mı?, Merkezsizleşme adlı festival temalarıyla hayat buldu. Bunun dışında yine AmberPlatform'un oluşturduğu bir takım projeler de 2015 yılının dikkat çeken üretimlerini oluşturmaktadır. 16 Aralık 2014-21 Şubat 2015 tarihleri arasında Akbank

³⁴ <http://istanbulmuseum.org> ve <http://www.webbiennial.org>

³⁵ <http://amberplatform.org/>

Sanat'ta gerçekleştirilen "Post Dijital Tarihçeler: 1960'ların ve 1970'lerin Medya Sanatından Kesitler" sergisi yeni medya sanatının tarihine bakan, Türkiye'deki ilk sergi. amberPlatform'un işbirliği ile gerçekleştirilen bu serginin bir diğer önemli katkısı ise Sanat ve Elektronik Medya Online arşivinin (artelectronicmedia.com) Türkçeleştirilmesi ve Türkiye'deki sanatçı ve etkinliklerin arşive eklenmesi çalışmasıdır.³⁶

15.İstanbul Bienali "TUZLU SU: Düşünce Biçimleri Üzerine Bir Teori" başlığı altında İKSV'nin katlılarıyla 5 Ekim-1 Kasım tarihleri arasında gerçekleştirildi. Bienalde yeni medya sanatından üretimler de yer aldı.³⁷

Contemporary İstanbul 12-15 Kasım tarihlerinde gerçekleşti. Contemporary İstanbul'da üçüncü kez ayrı bir bölüm olarak yer alan Plugin Yeni Medya Bölümü Ebru Yetişkin'in önerdiği X-CHANGE başlıklı bir küratöryal tema altında video enstalasyonlarının yanı sıra ses ve ışık enstalasyonları, kinetik ve akışkan heykeller, interaktif ve immersive tasarımlar, hologram çalışmalarının oluşturduğu oldukça geniş bir kesiti izleyicilerle paylaştı. Cİ bünyesinde yer alan "Plugin Yeni Medya bölümü" 2015 yılı içerisinde düzenlenen sergilerin içinde yeni medya üretimlerini ayrı bir kategoriyle sunan tek sergi oldu.³⁸

Sergiler dışında bu alanda yaşanan başka bir gelişme 17 Mart'ta İstanbul Modern ve British Council'in birlikte düzenlediği "Müzeler Konuşuyor: Konuğumuz Birleşik Krallık" programı kapsamında " Dijital Alanın Küratörlüğü: Yeni Bir Sanat Formunun İcadı " konusunun konuşmacısı The Space'in kreatif direktörü ve kurucu direktörü olan Ruth Mackenzie 'nin deneyimlerini paylaşmak üzere Türkiye'ye gelmesiydi. BBC ve Arts Council England tarafından 2014 yılında kurulan The Space, dünyanın her köşesinde insanların mobil cihazlar, tabletler ve bilgisayarları üzerinden deneyimleyebileceği dijital yapıtlar üretmek üzere farklı disiplinlerden sanatçıları davet eden bir platformdur.³⁹

Dijital koleksiyonlar, galeri, müze ve kurumlar için yeni bir etkileşim alanı oluşmasına olanak sağladı. Avrupa ve Amerika'da sayısız örnekleri mevcut olan sanal müzeler ve arşivler, Türkiye'de de gelişmeye devam etmekte. Türkiye'nin de üyesi olduğu ICOM (Uluslararası Müzeler Konseyi) dünya kültürel mirasının korunması, aktarılması, uluslararası düzeyde müzeciliğin geliştirilmesi amacıyla müzelerin dijitalleştirilmesine destek vermektedir. Bu kapsamda Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı Türkiye'nin çeşitli illerinde bulunan 38 müze aynı zamanda sanal müze uygulamasına geçmiş bulunmaktadır.⁴⁰ Ayrıca vakıflara ve kurumlara ait özel müze ve galerilerin de sanal müzeleri ve dijital arşivleri bulunmakta. Masumiyet müzesi, Sabancı Müzesi, Rahmi Koç, Eczacıbaşı Müzeleri de sanal müzecilik çalışmaları yürüten büyük müzeler arasında yer almakta. 2011 yılından beri hizmet veren Google Art Project/Google Cultural Institute' da Türkiye'den kurumsal olarak sadece 8 müze ve galeri katılmış durumda.⁴¹

Türkiye'de galerilerin oluşturduğu dijital arşivlerden bahsedecek olursak, hemen hemen her galerinin etkinliklerini duyurduğu bir web sitesi mevcut. Bir kısmında sanatçıların üretimleri dijital olarak sunulmakta, bir kısmında ise sergi arşivleri ve sanatçı portfolyoları mevcut. Ancak Türkiye sanat piyasasının dinamiklerine baktığımızda kurumlar, galeriler,

³⁶ <http://artelectronicmedia.com/tr>

³⁷ <http://14b.iksv.org/>

³⁸ <http://contemporaryistanbul.com/tr/bolumler/plugin-126.htm>

³⁹ <http://www.thespace.org/>

⁴⁰ <http://icomturkey.org/tr/sanal-m%C3%BCzeler>

⁴¹ <https://www.google.com/culturalinstitute/collections?q=t%C3%BCrkiye>

koleksiyonerler ve sanatçıların genellikle geleneksel yöntemlerle bir takım iletişim ağları kurmuş olduğunu anlıyoruz. Sanatçı üretimlerinin büyük bir çoğunluğu geleneksel sanat üretimlerinin dijital fotoğraflarının çevrimiçi ağa aktarılmış hali olarak karşımıza çıkmakta. Kemikleşmiş sanat çevresinin dışında alan oluşturmaya çalışan sanatçı ve inisiyatifler de mevcuttur. Ticari amaç gütmeyen, sanatın İnternet üzerinde paylaşımını sağlamak amacıyla kurulan Arayüz galeri en yüksek katılımcıya sahip alternatif platformlardan biri. Kayıtlı sanatçı sayısı 409 ve farklı disiplinlerden 2000'den fazla eser sitede sergilenmekte.⁴²

Ayrıca İnternet üzerinden sanat ticareti yapan galeriler yaygın olmamakla birlikte karşımıza çıkmakta. Mixerarts, Artnivo, Art50, Sanat365, Esedition ticari amaçla kurulmuş satış yapan galeri ve sitelerden başlıcaları.⁴³

Türkiye'de sanat ürünlerinin çevrimiçi satışları üzerine bir araştırma bulunmadığından bu sitelerden yapılan alışverişlerin oranlarını bilmemekteyiz. Hiscox'un 2015 "Online Art Trade" raporunda yapılan analizlere göre yeni medya sanat üretimleri satışların sadece % 10' unu kapsamakta, hala yeterince popüler değil. Çevrimiçi sanat alıcılarının %57'sini Avrupa, % 26'sını Kuzey Amerika, % 10'unu Asya , % 3'ünü Latin Amerika, % 3'ünü ise Ortadoğulu alıcılar oluşturmaktadır.

Bu verilere baktığımızda Türkiye'nin çevrimiçi sanat ticareti hakkında fikir yürütmemiz kolaylaşmaktadır.⁴⁴

Finansal bir yatırım aracı olarak sanat nesnesi alan alıcı, geleneksel yöntemlerle sanatçıları takip etmeyi seçmektedir. Bu nedenle sanat alıcısı, koleksiyoneri ve yatırımcısı için hala en önde gelen ortam, galeri sergileri. Bu noktada bağımsız üretim yapan sanatçılar için kişisel sosyal medya hesapları (Facebook, Instagram, Flickr, bloglar vb.) alternatif platform oluşturma şansı tanıyor. Facebook ve Instagram sanat dünyasının iki major sosyal mecraadır. Bu mecraların kullanım oranları Hiscox raporuna göre % 52 Facebook, % 34 Instagram olarak tespit edilmiş. Instagramda 300 milyondan fazla hesap günde ortalama 70 milyon görsel paylaşılmakta. Flickr sitesi fotoğraf paylaşımıyla sanat ilişkisi olmasına rağmen tercih edilme oranı % 3 olarak tespit edilmiş. Facebook ve Instagram'ın popüler olmasının en önemli sebebi alıcıların kişisel ve profesyonel alanda aynı anda bu platformlarda etkileşim içinde bulunabilmeleri. Bunlara ek olarak, geçtiğimiz yıllarda DeviantArt sitesi sanatçıların portfolyo paylaşımları için popüler bir mecra iken, günümüzde Behance.net daha çok tercih edilmektedir. Ayrıca alternatif başka bir mecra olan SoundCloud da işitsel sanatlarla uğraşan dijital sanatçılar için popüler ve tercih edilen siteler arasında yer almaktadır.

Sosyal medya ekosistemi kişisel ve profesyonel İnternet kullanımı arasındaki boşluğu daralttıkça sosyal medyanın sanat üretme, sergileme, izleme ve satın alma davranışları üzerindeki etkisi de daha güçlü ve görünür olmaktadır.

⁴² <http://www.arayuzgaleri.com/php/index.php?mid=0&mod=1&dl=1>

⁴³ Sanat ticareti yapan siteler:
<http://mixerarts.com/>
<http://www.art50.net/>
<http://www.artnivo.com/default.asp>
<http://www.sanat365.com/>
<http://www.esedition.com/>

⁴⁴ "Hiscox Online Art Trade Report 2015" raporun tamamı için: <https://www.hiscox.de/wp-content/uploads/2015/04/Hiscox-Online-Art-Trade-Report-2015.pdf>

Sanat haberleri ve güncel kültür sanat siteleri arasında sürekliliğini koruyan Sanatatak ve Sanat Online, çağdaş sanat hakkında yayın yapan iki önemli sitedir. Bunlara ek olarak 2008 yılında kurulan Ekavarttv Türkiye'nin ilk ve tek çevrimiçi sanat tv'si olarak yayın yapmaktadır.⁴⁵

Bu arada İnternet, medya, enformatik, ağ sanatı ve daha bir çok konu üzerinde değerli çalışmalar yapan Özgür Uçkan'ın 10 Temmuz'da aramızdan ayrıldığını tekrar anımsayalım. Özgür Uçkan'ın yeni medya sanatları alanına yapmış olduğu katkılar unutulmayacaktır.⁴⁶

Sonuç olarak, Türkiye'de dijital sanatın ve yeni medya sanatının gelişimi Batı'daki örneklerin gerisinde seyretmektedir. Bu durumun ekonomik ve politik bir takım nedenleri olmakla birlikte birkaç maddeyle şu şekilde özetleyebiliriz:

- Türkiye'de bu alanda sanat eğitimi veren kurumların teknolojik alt yapı, uzman eksikliği, araştırma ve geliştirme olanaklarının kısıtlılığı problemin ana temelini oluşturmaktadır.
- Türkiye'de gerek sanatçı, gerek kurum, gerekse izleyici ve alıcı arasında geleneksel ilişki ağları işlemektedir. Galeriler ve galerilere dahil olan sanatçıların görünürlüğü sermayeden bağımsız gerçekleşmemektedir. Bu nedenle çevrim içi ağlarda da var olanlar yine geleneksel sanat ilişkileri üzerinden var olmaktadır.
- Sanat ürünlerinin satışının ve yatırım aracı olması durumunun Türkiye'de kısıtlı bir çevrede gerçekleşmesidir. Bununla beraber yatırım aracı veya koleksiyonu olarak yeni medya sanatının daha az tercih edilir olmasıdır.
- Sanatçı açısından, yeni teknolojilerin sanat üretimi adına keşfinin ve kullanılmasının ayrı bir kabiliyet gerektirmesi ve maliyetli olmasıdır.
- Sanat izleyicisi kitlesinin az olmasıdır.
- Sanat ve teknoloji temalarının sanat finansörleri tarafından yeterince anlaşılamiyor olmasıdır.

7. MEDYA OKURYAZARLIĞI VE YENİ MEDYA OKURYAZARLIĞI

Türkiye İstatistik Kurumu, 2015 yılı “Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması”na göre, Türkiye’de 16-74 yaş arasında İnternet kullanan bireylerin oranı %55,9 olmuştur, bu oran erkeklerde %65,8 iken, kadınlarda %46,1’dir. Bu durum Türkiye’de 2015 yılında İnternet erişiminde cinsiyet eşitsizliğinin var olduğunu göstermektedir. Buna ek olarak, Nisan 2015 itibarı ile İnternet erişimi olan hanelerin oranı %69,5’dir. Evde İnternet erişimi olmayan haneler, “İnternete ihtiyaç duymadıklarını”, “İnternet kullanımını yeterince bilmediklerini” ve “bağlantı ücretlerinin yüksekliği” gibi gerekçeler ileri sürmüşlerdir. Ayrıca, hanelerin %96,8’inde cep telefonu/akıllı telefon vardır. Yapılan araştırmada, İnternet kullanım amaçları da incelenmiştir. Buna göre “2015 yılının ilk üç ayında internet kullanan bireylerin %80,9’u sosyal medya üzerinde profil oluşturma, mesaj gönderme veya fotoğraf vb. içerik paylaşırken, bunu %70,2 ile online haber, gazete ya da dergi okuma, %66,3 ile sağlıkla ilgili bilgi arama, %62,1 ile kendi oluşturduğu metin,

⁴⁵ <http://sanatatak.com/>
<http://sanatonline.net/>
<http://www.ekavart.tv/>

⁴⁶ <http://www.ozguruckan.com/>

görüntü, fotoğraf, video, müzik vb. içerikleri herhangi bir web sitesine paylaşmak üzere yükleme, %59,4 ile mal ve hizmetler hakkında bilgi arama takip”⁴⁷ etmiştir.

TÜİK verilerine göre, Türkiye’de 2015 yılında cinsiyet eşitliği anlamında dijital uçurumun devam ettiği gözlemlenmektedir, ayrıca İnternet kullanan bireylerin İnternet’i büyük oranda eğlenme ve de gündemi takip etme amaçlı kullandığı, bilimsel, akademik, sanatsal vb. çalışmalar yapmak amacıyla kullanmadığı görülmektedir. Bu bağlamda Türkiye’deki bireylerin İnternet kullanım pratiklerine dayanarak; güvenlik, mahremiyet, etik, yaratıcılık gibi kavramları kapsayan yeni medya okuryazarlığını, yani dijital içerik takibi, üretimi ve yönetimi için gerekli olan bilgi ve becerileri bilmediklerini ve/veya hâlâ yeterince kullanamadıklarını ileri sürmek mümkündür. Bununla birlikte, her ne kadar sıradan insanın İnternet kullanım alışkanlıkları yeni medya okuryazarlığı konusunda bilgi eksikliğine işaret etse de, Türkiye’de 2015 yılı boyunca yeni medya okuryazarlığını geliştirmek amacıyla devlet kurumları, üniversiteler ve okullar, sivil toplum kuruluşları ve dernekler çeşitli etkinlikler gerçekleştirmiş ve bu konuda içerik üretmişlerdir. Bu amaçla raporun bu bölümünde, 2015 yılında Türkiye’de yeni medya okuryazarlığı konusunda yapılan çalışmaların kısa bir özetinin ve değerlendirmesinin sunulması hedeflenmektedir.

Devlet kurumlarının faaliyetleri

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu’nun (RTÜK) girişimleriyle ilk kez 2006-2007 eğitim öğretim yılında pilot illerde uygulanmaya başlanan medya okuryazarlığı dersi, 2007-2008 eğitim öğretim yılından itibaren tüm okullarda seçmeli ders olarak okutulmaya başlandı ve 2015 yılına kadar yaklaşık 4 milyon öğrenci bu dersi aldı.⁴⁸ RTÜK’ün 2013 yılında yaptığı "Çocukların Medya Kullanma Alışkanlıkları Araştırması"nın bulgularına göre, ortaokul öğrencilerinin artık televizyondan çok, yeni medya ortamlarını kullandıkları ve özellikle de bu ortamlara mobilden bağlanıldığının gözlemlenmesine dayanarak “RTÜK, Milli Eğitim Bakanlığı ve çeşitli üniversitelerden akademisyenler bir araya gelerek 2006 yılından beri ortaokullarda okutulan, kitap, gazete, televizyon, İnternet gibi araç temelli yaklaşıma ve uygulamadan çok bilgi aktarımına dayanan medya okuryazarlığı ders programını tamamen yenilediler.”⁴⁹ 2014-2015 eğitim öğretim yılından itibaren tüm ortaokullarda uygulanmaya başlanana yeni program için yeni bir ders materyali de hazırlandı.

Yrd. Doç. Dr. Ebubekir Çakmak’ın editörlüğünü yaptığı "Medya Okuryazarlığı Öğretim Materyali", Prof. Dr. Erol Nezih Orhon, Prof. Dr. Nilüfer Pembecioğlu, Yrd. Doç. Dr. Adnan Altun, Yrd. Doç. Dr. Sait Tüzel ve Yrd. Doç. Dr. Ebubekir Çakmak tarafından hazırlandı. Yeni medya okuryazarlığı ders programı ve öğretim materyali, "Eğlencem Medya", "Medyaya Soru Soruyorum", "Önce Bir Düşüneyim" ve "Benim Medyam" olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. “Eğlencem Medya” bölümünde, medyanın hayatımızdaki yeri, medya kullanıcısı ve tüketicisi arasındaki farklar, medyada içerik ve biçim, eğlence medyası üretimi konuları işlenmekte, ayrıca öğrencilere “medya diyeti” önerilmektedir. Medyaya “çoğu zarar, azı karar” mantığıyla yaklaşılması gerektiği vurgulanmaktadır. “Medyaya soru soruyorum” bölümünde, bilgiye erişim, medyanın kurgusu, medyada gerçek ve medyada

⁴⁷ <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=1866>

⁴⁸ <http://www.aa.com.tr/tr/egitim/medya-okuryazarligi-dersi-sil-bastan/129564>

<http://www.hurriyet.com.tr/medya-okuryazarligi-dersi-sil-bastan-27261110>

⁴⁹ <http://www.hurriyet.com.tr/medya-okuryazarligi-dersi-sil-bastan-27261110>

anlamlandırma gibi konular ele alınmaktadır. “Önce bir düşüneyim” bölümünde medyada görünenin ardındaki gerçekler, medyanın ikna gücü ve de reklamlar üzerinde duruluyor. “Benim medyam” bölümünde ise, sosyal medya, medyada dil farkındalığı gibi konular işleniyor ve afiş tasarlama konusunda bilgiler veriliyor.⁵⁰ Buna göre yeni ders materyalinin yeni medya okuryazarlığının geliştirilmesi konusunda bazı olumlu bilgiler ve de uygulamalı ödevler içerdiğini ileri sürmek mümkündür. Ders materyalinde medya içeriğinin “eğlendirme, bilgilendirme ve ikna etme” özelliklerine vurgu yapıldığı ve öğrencilerin çevrimiçi ortamlardaki üretici konumlarının temel alınarak “erişim, çözümleme, değerlendirme ve üretim” becerilerini geliştirmeyi hedeflediği gözlemlenmektedir. Dersin öğrenme çıktıları olarak da öğrencilerin multimedya ortamlarda kendi medya içeriklerini üretebilecek konuma gelmeleri amaçlanmaktadır. Ayrıca bu üretimlerini okullarda düzenlenecek olan "medya okuryazarlığı şenliği, medya okuryazarlığı günü, medya okuryazarlığı fuarı" gibi etkinliklerde sergileyebilecekleri belirtilmektedir.

Yeni hazırlanan medya okuryazarlığı öğretim materyalinin yeni medya okuryazarlığının bazı temel özelliklerini de dikkate alarak hazırlanmış olması oldukça önemli bir gelişmedir. Ancak, materyalde medya metinlerinin eleştirel bakış açısıyla incelenmesine vurgu yapılmasına rağmen yer yer satır aralarında muhafazakar bakışın hakim olduğu ve zaman zaman yanlış anlaşılması muhtemel olan ifadeler ve de çıkarımların olduğu da gözlemlenmektedir. Örneğin, materyalin 17. sayfasında; “Medyayı ihtiyacımız olduğundan ve gerekenden fazla kullandığımızı nasıl anlayabiliriz?” sorusunun cevapları arasında “Okuldaki başarımızın düştüğünü gözlemliyorsak” ifadesi yer almaktadır. Okuldaki başarı ve medya arasında kurulan bu ilişki yanlış bir çıkarıma yol açabilir.

Ders materyalinin yeni medya okuryazarlığının geliştirilmesi anlamında yararlı bilgiler içerdiğini ileri sürmek mümkündür. Örneğin arama motorlarında arama yaparken nelere dikkat edilmesi gerektiği, dijital hikaye oluşturmak vb. Ancak materyalde sosyal medya üzerinde durulması ve de sosyal medyanın eğlence işlevine vurgu yapılması, yeni medyanın diğer mecralarına daha az değinilmesi önemli bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin s. 148’de sosyal medyanın eğitim potansiyeli olarak wikipedia’nın referans gösterilmesi ve wikipedia’daki içeriklerin nasıl oluşturulduğuna dair açıklama yapılmamış olması da yine bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Öte yandan, s. 153’te sosyal medyanın risklerine yer verilmesi ve konuda çok önemli noktalara vurgu yapılması öğrenciler için dikkat çekici uyarılar niteliğindedir. Yine de “İnternet’teki Riskler” (s. 155-160 arası) başlıklı bölümün hem örneklerle hem de daha başka ayrıntılarla detaylandırılmasının (trollük, nefret söylemi, yeni medya ortamlarındaki sayısal manipülasyon vb. kavramların eklenmesi) faydalı olacağına inanılmaktadır. Benzer şekilde, vurgunun sosyal medya üzerinde olması, öğrencilerin yeni medyayı sosyal medya olarak algılamasına yol açabilir. Bu nedenle ders materyalinin sosyal medya dışındaki yeni medya ortamlarına daha fazla vurgu yapması, bu ortamların eğlence dışındaki eğitsel, sanatsal, kültürel vb. birçok başka işlevine de vurgu yapılmasının çok daha faydalı olacağına inanılmaktadır. Buna ek olarak, beceri temelli hazırlanan bu ders materyalinde, yeni medya okuryazarlığının sadece bir beceri olmadığının, bunun ekonomik, ideolojik, siyasi vb. başka birçok boyutunun da olduğunun (yeni medya sahipliği, yeni medyanın ekonomi-politik işlevleri, bu ortamlardaki denetim, gözetim vb.) ortaokul düzeyindeki

⁵⁰ <http://www.medyaokuryazarligi.org.tr/documents/yayinlar/MOYkitap2014.pdf>

öğrencilerin de anlayabilecek şekilde tasarlanmasının yararlı olacağına inanılmaktadır. Sonuç olarak, bahsi geçen ders materyali yeni medya okuryazarlığının geliştirilmesi anlamında, eskisine göre bazı olumlu nitelikler taşısa da, yukarıda kısaca değinilen konularda halen bazı önemli eksiklikler içermektedir, önümüzdeki yıllarda bu materyalin yeni medya okuryazarlığı bağlamındaki eksikliklerinin giderilmesinin daha faydalı olacağına inanılmaktadır.

Buna ek olarak, 31 Ağustos-4 Eylül 2015 tarihleri arasında Radyo ve Televizyon Üst Kurulu ve Milli Eğitim Bakanlığının işbirliği ile düzenlenen Medya Okuryazarlığı Dersi Yüz Yüze Hizmetiçi Eğitimi gerçekleştirildi. Eğitimde, “Medya Okuryazarlığı Dersinin Felsefesi ve Amacı” ve “Çevrimiçi Çocuk Güvenliği” konulu oturumlar yapıldı ve “Medya Okuryazarlığı Öğretim Materyali” kitabının içeriği hakkında değerlendirmelerde bulunuldu.⁵¹

Devlet yetkililerinin ve kurumlarının yeni medya okuryazarlığı açısından değerlendirilebilecek olan eğitim alanındaki bir diğer faaliyetleri de Fatih Projesi kapsamında geliştirilen etkileşimli eğitim portalı “Eğitim Bilişim Ağı” (EBA)’dır.⁵² Eba.gov.tr adresi üzerinden eğitimcilere etkileşimli içerik hazırlama ve paylaşma imkanı sunan EBA projesi kapsamında, Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürü Dinçer Ateş’e göre 455 bin derslik alt yapısı tamamlanıp geniş bant İnternet bağlantısına kavuşmuştur.⁵³ Eba.gov.tr adresindeki içerikler incelendiğinde, içeriklerin büyük oranda milliyetçi-muhafazakar bir bakışı yansıttığı ve de ideolojik hedefleri olduğu gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, bu projenin yeni medya okuryazarlığının en temel özelliklerinden biri olan eleştirel düşünme yöntemine sahip olmadığı daha çok resmi ideoloji ile örtüştüğünü ileri sürmek mümkündür.

Üniversitelerin ve bilimsel kuruluşların kongre, sempozyum, çalıştay vb. faaliyetleri

2015 yılında Türkiye’de yeni medya okuryazarlığının geliştirilmesi açısından bir çok farklı paydaşın katılımıyla gerçekleştirilen, önemli kavramsal ve kuramsal tartışmaların yapıldığı bir kongre düzenlendi. Alternatif Bilişim Derneği, Kadir Has Üniversitesi ve TÜBİTAK’ın katkılarıyla 26-27 Şubat 2015 tarihlerinde Kadir Has Üniversitesi’nde düzenlenen Yeni Medya Çalışmaları II. Ulusal Kongre’nin ana teması “yeni medya okuryazarlığı”ydı.

“Yeni Medya Çalışmaları II. Ulusal Kongre çağrı metninde⁵⁴ yeni medya okuryazarlığının daha fazla demokrasi ile daha fazla otoriterlik; daha fazla özgürleşim ile daha fazla gözetim; daha fazla yurttaş katılımı ile daha fazla ticarileşme ve tekelleşme arasındaki salınımında yeni medyanın ve yurttaşların kaderini tayin edecek kilit kavramlardan biri olduğu ifade edilmişti. Nitekim, kongrenin içeriği de yeni medyayı okuryazarlık kavramıyla buluşturan akademik çalışmalar, sunumlar ve atölyelerden oluşuyordu. Kongrede 51 sunum ve 6 atölye yapıldı. Twitter’da #YeniMedya2015 etiketini kullanan kongreye 480 kişi katıldı ve kongre sırasındaki canlı yayın 884 kişi tarafından izlendi. Türkiye’de yeni medya alanında çalışan

⁵¹ <http://www.7-24haberci.com/medya-okuryazarligi-dersi-yuz-yuze-hizmetici-egitimi-antalya-da-gerceklestiriliyor/45333/>

⁵² <http://www.eba.gov.tr/>

⁵³ <http://www.meb.gov.tr/bakan-avci-yeni-ebayi-tanitti/haber/9754/tr>

⁵⁴ Kongre çağrı metni için bakınız: <http://yenimedya.org.tr/content/kongre-%C3%A7a%C4%9Frisi>

akademisyenlerin, araştırmacıların, yeni medya sektöru temsilcilerinin ve bilişim dünyasından çeşitli aktörlerin bulunduğu kongrede iki gün boyunca yeni medyanın toplumsal yaşamın farklı alanlarında yarattığı imkanlar ile sınırlılıklar ele alındı ve yeni medya okuryazarlığı kavramının tanımlanması, tartişılması ve pratiğe geçirilmesi için çeşitli bakış açıları ve öneriler sunuldu.”⁵⁵

Kongrenin 26 şubat tarihindeki oturum başlıkları şöyledir: 1. Oturum: katılımcı yurttaşlık, paradigmlar ve uygulamalar; 2. oturum: kuşaklar ve kimlikler; 3. oturum: siyasal iletişim; 4. oturum: yeni okuryazarlıklar; 5. oturum: kent ve yaşam; 6. oturum: dijital gözetim. Kongre 27 şubat gününe yeni medya okuryazarlığına farklı paydaşların bakış açılarını kapsayan açık tartişma bölümü ile başladı. Ardından 7. oturumda yeni medya yayıncılığı, 8. oturumda dijital aktivizm, 9. oturumda kullanıcı türevli içerik, 10. oturumda süreç ve mekanizmalar üzerine kuramsal ve kavramsal tartişmalar yapıldı, araştırmaların bulguları paylaşıldı.⁵⁶

Kongredeki oturumların sona ermesinin ardından kongre sonuç bildirgesi hazırlandı.⁵⁷ Sonuç bildirgesinde kısaca, “İnternet ve yeni medya ortamlarına erişmenin ve bu ortamlarda var olmanın yurttaşın temel haklarından biri” olduğu vurgunladı. Kongrenin sonuç bildirgesine göre,

“yeni medya okuryazarlığı teknik ya da salt pedagojik bir mesele değildir. Daha ziyade aktif ve katılımcı yurttaşlık, demokratik ve çoğulcu bir toplumsal ve siyasal düzen ile önyargılar ve nefretten arındırılmış bir iletişim zemininin kurulmasını hedefleyen politik bir duruştur. Bu anlamda yeni medya okuryazarlığı çok farklı disiplinlerin, çok farklı kaygıların, bireylerin, kurum ve kuruluşların keşişim noktasında yer alan çok boyutlu ve çok ortaklı bir süreçtir.”

Bu nedenle de, “her türlü medya okuryazarlığına ilişkin veri oluşturmak üzere nicel ve nitel araştırmaların yapılmasını özendirmek gereklidir, bu konuda araştırma desteklerini arttırmak üzere konuya tarafların ve ortakların katılımıyla bilim politikası geliştirilmelidir. Akademinin bilgi üretimindeki rolü bu bağlamda önemlidir.”⁵⁸

Ek olarak, Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi ve Alternatif Bilişim Derneği işbirliğinde 29 Nisan 2015’te “Yeni Medya Okuryazarlığı ve Siber Zorbalık Sempozyumu” gerçekleştirildi. “Türkiye’de Temel Eğitim Gençliğinde Siber Zorbalık Konusunda Farkındalık Geliştirmek: Gençlerin ‘Siber Zorbalık’ı Algılayışı, Yaygınlığı ve Farkındalığa İlişkin Alan Çalışması” başlıklı TÜBİTAK Projesi kapsamında gerçekleştirilen sempozyumda çeşitli üniversitelerden çok sayıda öğretim üyesi ve uzmanın katılımıyla şu konu başlıkları tartişıldı; “Yeni Medyanın Etik

⁵⁵ Özarıslan, Z. ve şener, G. (2015). “Yeni Medya Çalışmaları II. Ulusal Kongre Değerlendirmesi” *İLEF Dergisi*, Bahar, 2015 2 (1), s.151-163. http://ilef.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/id_1_3_8.pdf

⁵⁶ Kongredeki tüm oturumlara ilişkin daha detaylı bilgi için bakınız:

Özarıslan, Z. ve şener, G. (2015) “Yeni Medya Çalışmaları II. Ulusal Kongre Değerlendirmesi” <https://yenimedya.wordpress.com/2015/03/19/yeni-medya-calismalari-ii-ulusal-kongresi-degerlendirmesi/>

Özarıslan, Z. ve şener, G. (2015). “Yeni Medya Çalışmaları II. Ulusal Kongre Değerlendirmesi”, *İLEF Dergisi*, Bahar, 2015 2 (1), ss.151-163. http://ilef.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/id_1_3_8.pdf

⁵⁷ <http://www.yenimedya.org.tr/>

⁵⁸ Özarıslan, Z. ve şener, G. (2015). “Yeni Medya Çalışmaları II. Ulusal Kongre Değerlendirmesi”, *İLEF Dergisi*, Bahar, 2015 2 (1), ss.151-163. http://ilef.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/id_1_3_8.pdf Ayrıca bakınız: Binark, M. (2015). “Mutlu Binark ile Yeni Medya ve Değişen Okuryazarlık Üzerine” <http://viraverita.org/roportajlar/mutlu-binark-ile-yeni-medya-ve-degis-en-okuryazarlik-uzerine>

Sorunları", "Temel Eğitim Gençliğinde Siber Zorbalık", "Siber Zorbalık ve Önleyici Çalışmalar", "Yeni Medya Okuryazarlığı ve Eğitimi".⁵⁹

Bunların dışında, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, Alternatif Bilişim Derneği ve UNICEF Türkiye 11 Nisan 2014 tarihinde Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nin ev sahipliğinde "Yeni Medya Okuryazarlığı Müfredat Geliştirme Çalıştayı" düzenlendi. Çalıştayda, çocuk, ergen ve yetişkin gruplarına yönelik olarak yeni medya okuryazarlığı müfredatı geliştirmek için temel konular saptandı ve bu konuda çalışacak farklı disiplinlerdeki akademisyenlerden ve konunun uzmanlarından sosyal bir ağ oluşturuldu.⁶⁰ Çalıştay katılımcıları 2015 yılı boyunca çalıştayda belirlenen hedefler doğrultusunda çalışmalarını sürdürmektedir.

Sivil Toplum Kuruluşlarının, derneklerin ve çeşitli kurumların faaliyetleri

2015 yılında, yeni medya okuryazarlığını geliştirmek amacıyla çeşitli sivil toplum kuruluşları, dernekler, odalar vb. tarafından yapılan etkinlikler aşağıda kısaca özetlenmiştir:

2013 yılında "kişisel verilerin ve mahremiyetin korunabilmesi için dijital okuryazarlık bilgi ve becerilerinin artırılmasına yardımcı olmak amacıyla" bir Alternatif Bilişim Derneği projesi olarak başlatılan "Kem Gözlere Şiş" projesi için hazırlanan <https://kemgozleresis.org.tr/tr/> web sayfasına 2015 yılında yeni içerikler yüklenmeye devam edildi.

İstanbul Hackerspace'de, 17-18 Ekim ve 24-25 Ekim 2015'te GNU/Linux Eğitimleri etkinliği⁶¹ ve de 27 Ekim 2015'de Python Atölyesi⁶² gerçekleştirdi.

EMO Genel Merkezi'nde Linux Kullanıcıları Derneği öncülüğünde 19 Eylül 2015'te "Yazılım Özgürlüğü Günü" kutlandı. Dernek, basın açıklamasında, neden özgür yazılım kullanılması gerektiğine vurgu yaptı ve bir yazılımın özgür olması için gereken 4 özellik hatırlatıldı.⁶³

"11 Nisan 2015'te Things Kamp 2015 festivali gerçekleştirildi. Temmuz 2014'den itibaren yürütülen Things projesi kapsamında, "sosyal teknolojinin sosyal değişim için sunduğu araçlar ile ilgilenen aktivistler, hackerlar, STKlar ve farklı disiplinlerden kişiler arasında ilişki geliştirmeye ve bu ilişkilerin" desteklenmesi amacıyla Ekim 2014 ve Ocak 2015 arasında "teknoloji aracılığıyla sosyal bir fark yaratmak ve içinde yaşadığı toplumun sorunlarını teknoloji ile çözmek isteyenler için bir destek ve hibe programı" yürütüldü. Buna ek olarak Türkiye ve dünyadan konuşmacıların katılımıyla 11 Nisan 2015'te bir festival düzenlendi."⁶⁴

⁵⁹ <http://if.kocaeli.edu.tr/?p=events&id=365>

Bu etkinlikte yapılan sunumların videoları şuradan izlenebilir: <http://www.siberzorbalik.net/?p=videolar>.

⁶⁰ http://www.bte.org.tr/uyelik/DuyuruDetay.aspx?D_id=66

⁶¹ <https://istanbulhs.org/wiki/blog/python-atolyesi/>

⁶² <https://istanbulhs.org/wiki/blog/gnu-linux-egitimi/>

⁶³ <http://yazilimozgurlugunu.org.tr/2015/wp-content/uploads/2015/08/LKD-YazilimOzgurluguGunu-2015.pdf>

⁶⁴ <http://kamp2015.yourthings.org/node/184>

Ayrıca bakınız: <http://www.directside.com/roportajlar/item/299-agata-fortuna-bu-%C3%A7ok-uzun-bir-hikaye>

“12-14 Haziran 2015 tarihleri arasında, Bilgi Sosyal Kuluçka Merkezi'nde “Hack 4 Women” adlı hackathon gerçekleştirildi. Milk Lab34'den Merve Keleş, YTÜ'den Gülüstan Doğan, ThoughtWorks'den Elif Özdemir, Abdülkadir Yaman, Şeyma Çakmak ve tasarımcı Esra Yalman, Things ekibinden Agata Fortuna ve Toplum Gönüllüleri Vakfı'nın katılımıyla yapılan atölye çalışmasında daha fazla kadının yazılım dünyasına katılımını sağlamak için neler yapılabileceği tartışıldı. Sonucunda kadınlarla çalışan STK'larla iletişime geçildi ve 12-14 Haziran 2015 gerçekleştirilen hackathonda kadınlar için faydalı olacak uygulamalar geliştirildi.”⁶⁵

9-10 Mayıs 2015 tarihlerinde gerçekleştirilen Uluslararası İşçi ve İletişim Konferansı (LaborComm2015) özgür yazılım ve dijital emek gibi konularda oturumlar yapıldı ve yurttaş gazeteciliği üzerine atölye çalışmaları gerçekleştirildi.⁶⁶

27 Ağustos 2015'te Yurttaş Haberciliği Eğitimi olarak “Dijital Çağda Doğrulama Atölyesi” gerçekleştirildi.⁶⁷ Buna ek olarak, Craig Silverman'ın editörlüğünü yaptığı “Doğrulama El Kitabı - Kriz Anlarında Dijital Verilerin Doğrulanması İçin Rehber” Türkçe'ye çevrildi ve http://verificationhandbook.com/book_tr/ üzerinden ücretsiz olarak herkesin kullanımına açıldı.

12-13 Eylül 2015 tarihlerinde İstanbul TMMOB Mimarlar Odasında “Yapısal Gazetecilik ve Ağ Haritalama Hackathonu” gerçekleştirildi. Etkinliğin web sayfasında etkinliğin amacı şöyle açıklanmaktadır: “*Yapısal Gazetecilik ve Ağ Haritalama Hackathonu* gazetecilik ve sivil toplum alanında kritik konulara dair verilerin modellenmesini ve bilgisayar programları ile türlü kaynaklardan yığın veri halinde derlenerek ilişki haritalarının çıkarılmasını amaçlamaktadır. “Eli kod tutan” kişilerden oluşacak katılımcılar bir yanda ağ haritalama ve analizi konusunda bilgi ve becerilerini geliştirirken diğer yanda alanında uzman mentorlerin desteğiyle tekrar tekrar kullanılabilir araçlar üretecekler.” Etkinlik “ağ modelleme”, “araç geliştirme”, “haritalama”, “sunumlar” olmak üzere 4 aşamada gerçekleştirilmiştir.⁶⁸

“Dokuz8HABER tarafından 15-19 Eylül 2015 tarihleri arasında İzmir'de Alternatif Medya ve Yurttaş Haberciliği eğitimleri verildi. Eğitimlerde Gökhan Biçici, Erkan Saka, Nurcan Akad, Pınar İlkiz, Alp Toker, Mehmet Atakan Foça, Medya ve İletişimciler Derneği, Fatih Pınar ve Kazım Kızıl uzmanı oldukları konularda bilgi ve deneyimlerini paylaştı ve de alternatif medya ve yurttaş haberciliği açısından faydalı olan çeşitli internet uygulamalarını ve araçlarını tanıttı.”⁶⁹

“Gazeteci Pınar Dağ, Eva Constantaras ve Berkin Akkocoğlu tarafından düzenlenen ‘Veri Gazeteciliği Atölyesi’ Hacettepe Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi'nin evsahipliğinde gerçekleşti. Etkinliğe Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesinden öğretim üyeleri, doktora öğrencilerinin yanı sıra Ankara Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Akdeniz Üniversitesi ve Ege Üniversitesi İletişim Fakülteleri'nden de öğretim üyelerinin ve lisans-lisansüstü programların öğrencilerinin katılımı oldu. Ayrıca, Milliyet gazetesinden, HafızaKaybı platformundan, DokuzSekiz

⁶⁵ <http://hack4women.com/>

⁶⁶ <http://laborcomm.org/>

⁶⁷ <http://matakanfoca.com/dokuz8/>

⁶⁸ <https://graphcommons.github.io/hackathons/2015/08/21/istanbul-yapisal-gazetecilik/>

⁶⁹ <https://storify.com/dokuz8haber/dokuz8>

Haber'den, Ankara Barosu'ndan da atölyeye katılım gerçekleşti.”⁷⁰

“Yeşil Düşünce Derneği ve Yeşil Gazete ortaklığında 2011 yılından beri düzenlenen Alternatif Medya Şenlikleri'nin dördüncüsü 10 Ekim 2015'te Karaköy Mimarlar Odası'nda gerçekleştirildi. Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi'nden Prof. Dr. Yasemin İnceoğlu'nun danışmanlığında gerçekleştirilen şenliğin bu yılki teması “Barış Haberciliği”ydi. İnternetteki sansür, tehdit, baskılar ve de medyanın ve sosyal medyanın savaşa etkileri gibi konular tartışıldı.”⁷¹

“Ankara Goethe-Institut'un Türk Kütüphaneciler Derneği işbirliğiyle 30 Kasım 2015'te “Kütüphaneler için Dijital Hikaye Anlatımı” atölyesi gerçekleştirildi. “Bu atölye çalışmasının amacı, Türkiye ve Almanya'dan kütüphanecileri ve komşu disiplinlerden gelen uzmanları bir araya getirmektir. ‘Dijital hikaye anlatımı’nda yeni fikirlerin geliştirilmesi, tüm medya türlerini göz önünde bulundurarak kullanıcılar ve ortaklar için yeni iletişim biçimlerinin yaratılması, kütüphane teknolojilerinin alternatif kullanımlarına yönelik bilincin artırılması ve her iki ülkede pratikte denenmiş uygulamaların tanıtımı hedeflenmektedir. Geleneksel hikaye anlatım formlarının sanal dünyaya taşınmasına ilişkin fikirlerin geliştirilmesinin yanısıra bu atölye çalışmasının bir amacı da ‘dijital hikaye anlatımı’ olanaklarından faydalanarak kurumsal haberlerin düşük maliyetli paylaşımını sağlamak ayrıca bir hikayenin yazılması ve paylaşımında uygun medya ve iletişim teknolojilerinden yararlanılması konusunda bilgilendirmektir.”⁷²

Hacettepe Üniversitesi, İletişim Fakültesi, farklı katılımcılarla belirli aralıklarla dijital hikaye anlatımı atölyeleri düzenlemektedir. Atölyenin organizatörleri atölyelerin amacını şöyle açıklamaktadır: “Dijital hikaye anlatımı atölye çalışmasında, kolaylaştırıcıların yön verdiği çeşitli aşamalar takip edilerek katılımcıların 2,5-3 dakikalık kişisel otobiyografik anlatılarını multi-medya uygulamaları kullanarak oluşturmalarına yardımcı olunur.” Buna ek olarak, atölye çalışmalarının yeni medya okuryazarlığına katkısını da vurgulamaktadırlar: “Dijital hikaye anlatımı atölye çalışmaları, katılımcıların kişisel anlatılarının dolaşıma girmesini sağlarken onların dijital okur-yazarlık düzeylerinin geliştirilmesi ve dijital okur-yazarlığın farklı kesimlerde yaygınlaştırılması için de informal bir öğrenme ortamı sağlar.”⁷³

Toplum Gönüllüleri Vakfı ile A.B.D. Büyükelçiliği işbirliği ve Turkcell Akademi'nin içerik ortaklığıyla başvuruları Mayıs 2015'de başlayan ve sonuçların Temmuz 2015'de ilan edildiği “Bağlan & Paylaş Dijital Hikaye Anlatımı Yarışması”nı gerçekleştirdi. “Bağlan & Paylaş Dijital Hikaye Anlatımı Yarışması” da özetle gençlerin, yeni dijital medya araç ve platformlarını kullanarak; iklim değişikliği/ çevre, kültür/yaşam ve engelli hakları olmak üzere üç ana kategoriden biriyle ilgili oluşturdukları özgün dijital hikayelerini çevrimiçi araçlar sayesinde dile getirmelerini istiyor. Yarışmanın amacı ise temelde küresel konular hakkında bilgi paylaşımını arttırmak, kültürler arası ilişkileri güçlendirmek ve gençlerin küresel konularla ilgili gözlem yapmasını sağlayarak sorumluluk bilincini yükseltmek.”⁷⁴

⁷⁰ <https://yenimedya.wordpress.com/2015/03/>

⁷¹ <https://yesilgazete.org/blog/2015/10/01/4-alternatif-medya-senligi-10-ekimde/>

⁷² http://www.goethe.de/ins/tr/tr/lp/ver.cfm?fuseaction=events.detail&event_id=20647918

⁷³ http://www.iletisim.hacettepe.edu.tr/pdata/index.php?page_id=286

Yapılan etkinlikler ve üretilen eserler için; <http://www.digitalstoryhub.org/> adresine bakılabilir.

⁷⁴ <http://www.nolm.us/hikayesini-dijital-yontemlerle-anlatmak-isteyenler-bu-yarismaya/>

“T.C. Kalkınma Bakanlığı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Microsoft Türkiye ve Habitat Kalkınma ve Yönetişim Derneği toplumun farklı kesimlerinin bilgiye erişimlerini kolaylaştırmak ve Türkiye’nin e-dönüşümüne destek vermek temel vizyonu ile Türkiye’nin 81 ilinde ortak sosyal sorumluluk çalışmaları gerçekleştirmeye devam etmektedir. Ortak olarak geliştirilen “Geleceğini Tasarla Programı” ile de eğitim, girişimcilik ve istihdam olmak üzere 3 ana odak alan üzerinde çalışmalarını sürdürmektedirler.” Ege Bölgesi’ne yönelik “Sosyal Medya Okuryazarlığı” “Eğitmen Eğitimi”, 12-15 Ekim 2015 tarihlerinde gerçekleştirildi.⁷⁵

“Teknoloji tüketenden, teknoloji üreten ve ihraç eden bir ekonomiye dönüşümün ancak eğitimle ve katma değer yaratan ekonomiye yatırımla mümkün olduğuna inanan Microsoft Türkiye, Finansbank ve Habitat olarak Türkiye’nin bilişimdeki insan kaynağını geliştirmek üzere el ele verdi. Çocukların programlama ve analitik düşünme yeteneklerinin geliştirilmesini amaçlayarak, “Minik Parmaklar Geleceği Programlıyor” projesini tüm Türkiye’ye yaymak üzere ilk adımlarımızı atıyoruz.” Web sayfasındaki açıklamaya göre; “Çocukların bilgisayar karşısında tüketici olmaktan çıkıp üretici konumuna gelmesini hedefleyen proje, çocukların yaratıcılığını ve bilgisayar becerilerini geliştirecek, onları programcılık ile tanıştırmak, kod okuryazarlığı bilincini yayacak.” Bu proje kapsamında Temmuz ve Ağustos aylarında çeşitli illerde eğitimler verildi.⁷⁶

2015 yılı boyunca, Türkiye’nin çeşitli illerinde, BM Kalkınma Programı ve TNET ortaklığıyla yürütülen “İnternetle Hayat Kolay” projesi gerçekleştirildi. “Türkiye’de internet okuryazarlığı oranının artırılması, kamu ve özel sektörün sunduğu e-hizmetlerin kullanımı için kapasite gelişimi desteği, yeni medya araçlarının bilinçli kullanımı konusunda farkındalık sağlanması ve güvenli İnternet konusunda toplumun bilgilendirilmesini hedefliyor.”⁷⁷

Bager Akbay, Osman Koç ve çalışma arkadaşlarının 2014 yılında başlattığı “Maker Eğitim Hareketi” çalışmalarına 2015 yılında da devam etti.⁷⁸ Bu kapsamda Hakan Aktaş ve Bager Akbay’ın yazdığı Ekim 2015’de yeni bir kitap da yayınlandı; ‘Çocuklar İçin Scratch ile Programlama.’ Kitap şöyle tanıtılmaktadır: “Maker Eğitim Kitaplığı dizisinin ilk kitabı, Çocuklar için SCRATCH ile Programlama 9+ Yaş 1. Kitap, 9+ yaş grubu çocuklar için Scratch ile programcılığın temellerini anlatıyor. Kitap, dizinin diğer kitaplarında da olduğu gibi, kompüsyonel düşünce becerilerini geliştirmeyi hedefleyerek hazırlandı.”⁷⁹

Sonuç olarak; yukarıda kısaca özetlenmeye çalışıldığı gibi, Türkiye’de 2015 yılı boyunca, yeni medya okuryazarlığını geliştirmek amacıyla devlet kurumları, üniversiteler, okullar, sivil toplum kuruluşları, dernekler, çeşitli kurumlar birçok etkinlikler gerçekleştirmiş ve bu konuda içerik üretmişlerdir. 2015 yılında yapılanlara dayanarak, önümüzdeki yıllarda bu konuda verilen eğitimlerin artacağı ve üretilen içeriklerin geliştirileceği ümit edilmektedir.

<http://baglanpaylas.com/>

⁷⁵ <http://habitatkalkinma.org/sosyal-medya-okuryazarligi-egitmen-egitimi.html>

⁷⁶ <http://habitatkalkinma.org/mpgp-egitmenlerini-ariyor.html>

⁷⁷ <http://habitatkalkinma.org/ihk-samsun.html>

⁷⁸ <http://makeregitimhareketi.com/>

⁷⁹ <http://makeregitimhareketi.com/cocuklar-icin-scratch-ile-programlama-kitabi-cikti/>

Alternatif Bilişim Derneği

Adres: Alternatif Bilişim Derneği Merkezi, Eğitim mah. Muratpaşa cad. Altay apt. No:11/A 34722
Kadıköy İstanbul

Telefon: 0 216 418 0 417

E-posta: bilgi@alternatifbilisim.org

E-posta Listesi <https://liste.alternatifbilisim.org/listinfo/ab>

Twitter <https://twitter.com/altbilisim>

Facebook Sayfamız <http://www.facebook.com/AltBilisim>

Alternatif Bilişim Derneği

Bağış veya Üyelik için:

Vakıfbank Kuyubaşı Şubesi Alternatif Bilişim Derneği TL Hesabı

Hesap No: 00158007298582660

IBAN No: TR28 00015 00158 0072 9858 2660